

Bölüm 3

SAMAKOVLU AHMET HAMDİ PAŞAZÂDE HALİL SALİM RÜŞTÜ AKIR'IN *SERVET-İ FÜNÛN* DERGİSİNDE “HALİL RÜŞDÜ” İMZASIYLA YAYIMLANAN TELİF HİKÂYELERİ

Gülsün NAKİBOĞLU¹

GİRİŞ

1891’de yayımlanmaya başlanan *Servet-i Fünûn* dergisi 1944 senesine kadar fasılalarla yayın hayatına devam eder. Özellikle 1896’da Tevfik Fikret’in derginin edebî cephesinden sorumlu kılınmasıyla devrin edebî faaliyetlerine yön veren haftalık bir dergi olmayı başaran *Servet-i Fünûn*’da pek çok yazar ve şairin telif ve tercüme eserlerine yer verilerek zengin bir edebî faaliyet cephesi tesis edilir. Dergide asıl isimleriyle olduğu kadar müstearlarıyla da yazan isimler bulunmaktadır.

Müstear: “eğreti (alınmış), takma (ad)” (Devellioğlu, 1992, s. 890) anlamındadır. Müstear kullanan bir yazarın daha sonra bir vesileyle -bir konuşmada ya da hatıra, mektup benzeri başka bir yazısında- hangi müstearı kullandığını belirtmesi durumunda müstear imzalı eserin asıl sahibini bulmak kolaylaşmaktadır. Benzeri şekilde o müstear kullanılarak kaleme alınan yazılara cevap niteliğindeki çeşitli yazılarda asıl yazara yapılan atıflar, müstearın sahibinin anlaşılmasına yardımcı olabilmektedir. Ayrıca müstear sahibi edebiyatçının çevresindekilerin, tanıdıklarının veya edebî faaliyetlerine vâkıf olan farklı yazarların hatıraları başta olmak üzere çeşitli yazılarından ya da kayda geçen sohbetlerinden hareketle müstearın sahibi hakkında bilgi elde etmek mümkün olmaktadır. Bir diğer yöntem ise müstear kullanılan eserin içindeki ipuçlarını takip etmektir. Bunlar yazarın daha önceki eserlerine atıflar şeklinde olabilmektedir. Müstearların sahiplerinin keşfindeki önemli bir sorun aynı müstearı kullanan farklı isimlerin bulunabilmesinden kaynaklanmaktadır.

¹ Öğr. Gör. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, nakiboglu@itu.edu.tr

Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından hazırlanan TÜBİTAK Araştırma Projesi *Servet-i Fünûn* Dergisi Veritabanı'nda "Halil Rüş-tü" imzalı tek bir metin kayda geçirilmiştir; 1896 tarihli metnin türü hikâye olup "İlk Sevgi" adını taşımaktadır (Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Proje Ekibi, t.y.). Kübra Andı (2006) ise *Servet-i Fünûn* dergisinde "Ha-lil Rüşdü" imzalı 12 adet yazı yayımlandığını tespit eder (s. 542). Her iki kaynak da sistematik indeks çalışmaları hüviyetinde olduğu için müstearın sahibi ile ilgili bilgi vermez.

Çetindaş (2006), asıl adı Samih Fethi olup 1885 yılında dünyaya gelen ve yazdığı tarihî romanlarda M. Turhan Tan müstearını kullanmayı tercih eden ya-zarın *Servet-i Fünûn* dergisindeki yazılarında "Halil Rüşdü" müstearını kullandığını iddia etmektedir (s. 145-146). Bahsi geçen dergideki hikâyeler 1895-1896 tarihli olduğuna göre bu iddia doğru ise M. Turhan Tan'ın henüz on veya on bir yaşında iken bu hikâyeleri yazdığını savunmak gerekir ki bu iddia gerçeğe uygun görünmemektedir. *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde M. Turhan Tan'ın kullandığı müstearlar arasında "Halil Rüşdü" sayılmamakta, yazarın ilk romanının 1928 tarihli olduğu belirtilmektedir (Yalçın, 2010, s. 971-972). Dolayısıyla "Halil Rüştü" müstearının sehven M. Turhan Tan ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Tuna (2021), "Halil Rüşdü" nün Turhan Tan'ın müstear isimlerinden biri olduğunu ancak *Musavver Terakki* dergisinin 6 Mart 1902-26 Şubat 1903 tarihleri arasında yayımlanan kırk sekiz sayısındaki "Halil Rüşdü" imzalı yazıların yazar-la ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığını belirtirken Halil Rüştü'nün Ravza-i Terakki Mektebi'nin kurucusu olma ihtimaline de dikkat çekmekte ancak *Türk Maarif Tarihi*'nde okulun kurucusunun Eğinli Faik Bey olarak tespit edildiğini hatırlatmaktadır (s. 59). *Servet* gazetesinde Halil Rüştü'nün eğitimciliğine işaret eden bir yazının Çelik'in (2018) 3 Haziran 1898-21 Eylül 1898 arasını kapsayan sistematik indeks çalışmasında kaydı bulunmaktadır: Servet, "Mekteplerin Tertip ve Düzenine İlişkin Halil Rüştü Bey'i Takdir", S. 82, s.4; yazı ile ilgili Çelik herhangi bir bilgi vermemektedir (s. 156). *Servet* gazetesinin 2 Eylül 1898 [15 Rebiyülahir 1316 Hicri] tarihli 82. sayısında sayfa 4'te yer alan yazının öncesinde Ravza-i Terakki Mektebi'nden o sene yirmi beş öğrencinin diplomalarını almak suretiyle bu özel okuldan mezun oldukları belirtilmekte, kırk beş fakir çocuğun sünnet ettirildiğinden ve ameliyatı yapan doktorlardan isimleriyle bahsedilmektedir. Bu yazının hemen altında "Servet" başlığıyla verilen kısım şöyledir: "Mekteb-i mezkûr gerek intizâm-ı idâre ve gerek mükemmeliyet-i ted-

riyesiyle mekâtib-i husûsiye miyânında hakikaten bir mevki'-i mümtâz ihrâz eylemiş olduğundan şu mükemmeliyetin husûlüne mesâ'i-yi kâmile si müşâhed olunan mekteb-i mezkûr müdürü izzetlü Halil Rüşdü Beğ Efendi ile Hey'et-i Ta'limiyesi şâyân-ı tebrik ve takdîr görülmüştür” (Servet, 1898, s. 4). Bu yazıda bahsi geçen Halil Rüştü ile “Halil Rüşdü” müstearını kullanan kişinin aynı şahıs olup olmadığının araştırılması gerekmektedir.

Servet-i Fünûn dergisinde ‘Halil Rüşdü’ müstearının kullanıldığı ilk hikâye “Bir Günlük Hatıram” başlığını taşımaktadır. Hikâyenin ilk bölümü derginin 13 Temmuz 1311 [25 Temmuz 1895²] tarihli 228. sayısında 317 ile 320. sayfalar arasında; ikinci bölümü ise 20 Temmuz 1311 tarihli 229. sayısının 335 ile 336. sayfaları arasındadır. İçerisinde şiir parçaları da bulunan bu en uzun hikâyesinde Halil Rüşdü, bir parmak izi bırakır. Hikâye içinde başka bir hikâyeye gönderme yapılmakta ve bu hikâyenin adı “Vedâ-ı Mü'ebbed” olarak kaydedilmekte ayrıca dipnot düşümlere hikâyede bahsedilen olayın daha önce tafsilatıyla “Vedâ-ı Mü'ebbed”de anlatıldığı belirtilmektedir (Akır H. R., 1311a, s. 319). Bu kıymetli ipucu sayesinde aynı müstear isimle yayımlanmış kitapların araştırılması yoluna gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı arşivinde yazarı “Halil Rüşdü” olarak kayda geçirilen kitaplar şunlardır:

-Halil Rüştü [Akır], *Zavallı Avcı*, İstanbul, Kitabcı Avadis, 1307 H, 1890, 79[1] sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) Öyküsü.

-Samakovlu Halil Rüştü, *Müftehem Pederin Müftehem Oğlu*, İstanbul, Avadis Kütüphanesi, 1309 H/1892, 67 sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) Öyküsü ve Hikâye.

-Halil Rüştü [Akır], *Terânelerim*, İstanbul, 1312 H/1895, 16 sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) şiiri.

-Halil Rüştü, *Veda-i Müebbed*, İstanbul, 1312 H/1895, 100 sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) Öyküsü.

-Hamdi Paşazade Halil Rüştü, *Müteverrim*, İstanbul, Kitabcı Mihran, 1315 H/1898, 31 sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) Öyküsü ve Hikâyesi.

-Halil Rüştü [Akır], *On Temmuz 1324*, İstanbul, 1324 R/1908, 136 sayfa, konu başlığı: Türk (Osmanlı) Tiyatrosu.

² Hicri ve Rumi tarihlerin Miladi takvime çevrilmesinde Türk Tarih Kurumunun Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılmıştır (Türk Tarih Kurumu, t.y.).

-Halil Rüştü [Akır], *Yangına Karşı Ne Yaparız ve Neşsimizi, Canımızı Nasıl Muhafaza Ederiz*, İstanbul, İkbal Kütübhanesi, 1327 R/1911, 43 sayfa, konu başlığı: Kamu Güvenliği Programları, Yangın Kazaları, Yangından Korunma İlkardım.

-Halil Rüştü (Kolağası), *1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Osmanlı Kumandanları*, İstanbul, Matbaa-i Ebüzziya, 1329 R/1913, 68 sayfa, [Tercüme].

Halil Rüştü [Akır], Samakovlu Halil Rüştü, Halil Rüştü, Hamdi Paşazade Halil Rüştü ve Kolağası Halil Rüştü'nün farklı kişiler mi yoksa aynı kişi mi olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu eserlerin beş farklı kişiye ait olması da muhtemeldir.

Hakkı Tarık Us, *Elli Yıl* (2019) adlı kitabında Halil Rüştü'nün soyadını "Akır" olarak kayda geçirir. Kitapta Halil Rüştü Akır'ın *Zavallı Avcı* adlı hikâye kitabından yola çıkılarak "Samakovî Halil Rüşdü" adını da kullandığı belirtilir. Ayrıca Us, yazarın 1898 tarihli askerî üniforma içerisindeki bir fotoğrafıyla 1942'de çekilen bir fotoğrafına da yer vermekte ve bu fotoğraflar hakkında yazarın kendisinin verdiği şu açıklamayı not düşmektedir: "Melfûf fotoğraflardan biri, Harbiye Mektebi talebesinden bulunduğum zamana aittir ki matbuat hayatım, bu çağımda başlamıştır. Diğeri de son fotoğrafımdır" (Us, 2019). Kitapta yer alan fotoğraflar ve kitap kapağı Şekil 1'deki gibidir.

Hakkı Tarık Us'un (2019) verdiği bilgiye göre bahsi geçen Halil Rüştü 1898'de henüz talebedir. *Servet* gazetesinde takdir ve tebrik edilen Halil Rüştü ise 1898'de Ravza-i Terakki Mektebi'nin müdürüdür. Dolayısıyla iki şahsın aynı kişi olması mümkün değildir.

Dünyanın en büyük kütüphane veri tabanlarından biri olan OCLC Worldcat Identities'te Halil Rüştü Akır'ın alternatif isimleri olarak "Ahmet Hamdipaşazade Samakovlu Halil Rüştü", "Rüştü, S. H. (Samakovlu Halil) ve "S.H. Rüştü (Samakovlu Halil Rüştü)" kaydedilmekte, yazarın dört adet kitabına katalogda yer verilmektedir: *Veda-i Müebbed, 1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Osmanlı Kumandanları, Zavallı Avcı ve Eyvah, yahut, Talihsiz Bir Kız*; mevzu bahis kitapların Almanya, Amerika, İngiltere, Kanada gibi ülkelerin önemli üniversitelerinin kütüphane kataloglarında yer aldığı anlaşılmaktadır (OCLC WorldCat Identities, t.y.).

Osman Koçbay, "Samakovlu Halil Salim Bey'in Hatıralarında Burdur" başlıklı yazısında Samakovlu Ahmet Hamdi Paşazâde Halil Salim Rüştü Bey (Akır)'in Rumi 1307 (Miladi 1891) tarihindeki seyahatini *Anadolu ve Rume-*

Şekil 1. Halil Rüştü Akır'ın fotoğrafları ve kitap kapağı (Us, 2019).

li'ye Bir Küçük Seyahat veyâhud Her Yerde Terakki adıyla kitaplaştırmak 1892'de İstanbul'daki Esteban Matbaası vasıtasıyla yayımlattığını kaydetmekte; dipnotta yazarın hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığını belirtmektedir (Koçibay, t.y.). Ancak bu eserin Halil Rüştü'ye ait olmadığı daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulur.

Sincer (2021), Antalyalı Halil Salim'in seyahatnamesi üzerine araştırma yaparken Koçibay'ın (t.y.) yazısında Antalyalı Halil Salim'in kitabına önsöz yazar

Samakovlu Halil Rüşdü'nün sehven kitabın yazarı olarak gösterildiğini belirtmekte ve bu hatayı düzeltirken dipnotta Halil Rüşdü hakkında şu bilgiyi kayda geçirmektedir: “Halil Rüşdü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Osmanlı Kumandanları isimli Fransızca'dan tercüme ettiği kitabın önsözünde kendisini bu imzayla tanıtmıştır: Dersâdet Mekteb-i İdâdî-i 'Askeriyesi Müdür Muavini ve Ders Nazırı Kolağası Halil Rüşdü. Ayrıca, incelenen *Anadolu ve Rumeli'ye Küçük Bir Seyâhat yâhud Her Yerde Terakkî* isimli eserin son sayfasında Halil Rüşdü Bey'in *Müftehem Pederin Müftehem Oğlu* isimli romanının yakında Kitabıcı Avadis tarafından neşrolunacağı bilgisi verilmektedir” (s. 114). Tüm bu veriler birleştirildiğinde Samakovlu Ahmet Hamdi Paşazâde Halil Salim Rüşdü Akır'ın ders nazırı kolağası ve Dersâdet Mekteb-i İdâdî-i Askeriyesi'nde müdür muavini olarak görev yaptığı, Fransızca bildiği ve 1870'lerin başında ya da ortalarına doğru doğmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Samakovlu Halil Rüşdü'nün Kolağası Halil Rüşdü ve Halil Rüşdü Akır ile aynı kişi olduğu teyit edilmektedir.³

Özen (2017), Halil Rüşdü Akır'ın Artin Asaduryan matbaasınca yayımlanan üç kitabını: *Fransızca Kıraat Muallimi* Hicri 1312 (1894)'de Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nda basılmış 88 sayfalık bir gramer kitabı, *Veda-i Müebbed* adıyla Hicri 1312 (1894⁴)'te Matbaa-i Şirket-i Mürettibiye tarafından basılan 100 sayfalık bir roman, *Fransızca Usul-i Talimi* adıyla Hicri 1314 (1896)'de A. Asaduryan Malumât Matbaası'nda basılan 168 sayfalık bir sözlük olarak kayda geçirir (s. 162-163, 239). Yıldız (2017) ise Halil Rüşdü'nün Ahter Matbaası'nca yayımlanan *Tettebbuât ve Müstahzarâtım*, İstanbul Hicri 1315 (1898)'te yayımlanan üç defterine sistematik indeks çalışmasında yer vermektedir (s. 215). Bu kitapların da eklenmesiyle Halil Rüşdü Akır'ın sanılandan oldukça hacimli ve bugüne kadar el sürülmemiş bir külliyyatı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında Halil Rüşdü Akır'ın kronolojik sıralamaya göre tespit edilen kitapları şunlardır:

1. *Zavallı Avcı* (Akır H. R., 1890a), hikâye,
2. *Eyvah, yahut, Talihsiz Bir Kız* (Akır H. R., 1890b), hikâye,
3. *Müftehem Pederin Müftehem Oğlu* (Akır, 1892), hikâye,

³ Yazının bundan sonraki kısmında “Halil Rüşdü” müsteari dergi yazılarında geçtiği şekliyle korunarak kullanılmakta, yazarın adı ise günümüz yazım kuralları gereği Halil Rüşdü Akır şeklinde verilmektedir.

⁴ Miladi tarihlerdeki farklılıklar Hicri takvimin Miladi takvime dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır. Miladi tarihler, alınan kaynaktan nasıl yazılırsa o şekilde aktarılmıştır.

4. *Fransızca Kıraat Muallimi* (Akır, 1894a), dilbilgisi kitabı,
5. *Vedâ-i Mü'ebbed* (Akır, 1894b), uzun hikâye,
6. *Terânelerim* (Akır H. R., 1895), şiir,
7. *Fransızca Usul-i Talimi* (Akır, 1896), sözlük,
8. *Mütevverime* (Akır, 1898), hikâye,
9. *10 Temmuz 1324⁵* (Akır, 1908), tiyatro,
10. *Çocuk Terbiyesine Mahsus Kanûn-ı Esâsi* (Akır, 1909), eğitim bilimleri,
11. *Yangına Karşı Ne Yaparız ve Nefsimizi, Canımızı Nasıl Muhafaza Ederiz* (Akır, 1911), ilk yardım kitabı
12. *1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Osmanlı Kumandanları* (1913)⁶, tercüme tarih kitabı,
13. *Tetebbu'atım ve Müstahzarâtım* (Akır, 1915), inceleme.

Halil Rüştü'nün başta hikâye olmak üzere edebiyatın şiir, tiyatro ve inceleme türlerinde de eser verdiği anlaşılmaktadır.

Halil Rüştü Akır gazete ve dergilerde düzenli olarak telif ve tercüme türünde yazılar kaleme almaktadır. Bazı yazılarında “H. Rüşdü” müstearını kullanmasının karışıklıklara sebep olabildiği de görülmektedir. Tümer (2003), *Mektep* dergisi üzerine yapılan incelemeleri değerlendirdiği meta-analiz makalesinde “Halil Rüşdü”, “H(ı). Rüşdü” ve “S(ad). Halil Rüşdü” müstearlarının aynı kişiye ait olduğunu belirtmekte öte yandan Keleş'in (1999) *Mektep Dergisi'nin İncelenmesi Batı Edebiyatından Tercüme* başlıklı yüksek lisans tezinde “Nüsha-i Zindegânî” adlı şiirin tercümanının sehven “H(ı). Rüşdü” yerine “Hasan Rüşdü” yazıldığına işaret etmektedir (s. 334-335). Bu düzeltme vesilesiyle Halil Rüştü'nün tercümelerinden de haberdar olmak mümkün olur. Keleş'in (1999) Hasan Rüştü'nün çevirdiği şiirler olarak kaydettiği Lamartine'den *Nüsha-i Zindegânî* ile Louis Boyer'den *Bir Mumyanın Yeraltında Tahassürü* şiirlerinin (s. 98) tercümanı olarak Halil Rüştü'yü tespit etmek gerekir.

Halil Rüştü'nün *Mektep*'te yoğun bir yazı faaliyeti içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Keleş'in (1999) *Mektep* dergisi indeksinde Halil Rüştü imzasını taşıyan pek çok yazı olduğunu tespit ettik. “Manzûme” başlığıyla 3 Ekim 1895 tarihli (S. 2, s. 9) dergide yer alan bir şiiri de bulunan Halil Rüştü'nün “Evrâk ve

5 Kitabın kapağında tasarruf hakkının Ta'mim-i Lisân-ı Osmâni Musevî Mektebi'ne terk olduğu belirtilmekte ancak tekrar basılması durumunda hakkın mahfuz olduğu ifade edilmektedir.

6 Bu kitap Emre Gör tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır.

Mekâtip” (2 Mayıs 1892’den 13 Şubat 1893’e kadar S. 39, 40, 41, 43, 47, 49, 50, 52, 54, 58, 59, 61, 62, 67, 74, 75, 79) adlı on altı sayı devam eden bir mektubu, “Fransız Lisânı” başlıklı (S. 85, 86, 89, 90, 91, 94, 97) yedi sayı süren dil üzerine bir yazısı, “Mükâlemât-ı Fenniye” (S. 81), “Uslu Kız” (s. 48), “Hâhiş” (s. 49), “Balık Avı” (s. 51), “Hırsızlık” (S. 52), “Çiçek” (s. 53), “Kitap Mütâla’ası” (S. 54), “Ahlak” (s. 59), “Adâb-ı Sohbet” (S. 61), “Kelebek” (s. 65), “Ham Meyve” (s. 66), “Kuzu” (S. 67), “Ahlak” (S. 69), “Kartopu” (S. 71), “Ahlak” (S. 74), “Nezâfet ve İntizâm” (S. 81), “Mütenevvîa: Ray” (S. 23), “Mütenevvîa: Mıknatıs” (S. 35), “Mütenevvîa: Buzlu su” (S. 38) başlıklı çeşitli konulardaki yazıları bulunur, en eski tarihli yazısı ise bulmaca türündeki “Meşele” (S. 12) olup yazının tarihi 26 Ekim 1891’dir ve “S. Halil Rüştü” müstearını kullanmıştır (Keleş, 1999, s. 55, 65, 78, 91-95).

Ayrıca Halil Rüştü Akır’ın *Yeni Tasvîr-i Efkâr*’da “Açık Mektup: Ebüzziya Tevfik Beyefendi’ye” adıyla 2 Teşrinievvel 1909, S. 124, s. 7’de yayımlanan “lisan meselesi” hakkındaki yayımlanmış bir mektubuna Süleyman Nazif tarafından 12 Temmuz 1909, S. 43, s.4’te “Lisan Meselesi: Halil Rüştü (Akır) Beyefendi’ye” başlıklı bir yazıyla cevap verildiği de bilinmektedir (Meydan, 2014, s. 412-413). Yazarın mensubu olduğu askerlik mesleği ile de ilgili yazılar kaleme aldığı anlaşılmaktadır. *Neyyir-i Hakikat (nüsha-i mümtaze)*’de yer alan Manastır’daki Neyyir-i Hakikat Matbaası’nda 1325’te yayımlanan “Fezail-i Askeriye”, s. 22-24 künyeli ve askerliğin faziletlerinin methedildiği, içerisinde bir de şiir bulunan yazı “Halil Rüştü” imzasıyla kayda geçirilmekte ancak yazarın kimliği hakkında bir bilgiye yer verilmemektedir (Nizamoglu, 2011, s. 124). Akır’ın yazdığı yukarıda bahsi geçen tiyatro oyununun konusu ve ordu mensubu olması da göz önünde bulundurulacak olursa bu yazının da kendisinin olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Biyografisi hakkında bugün çok az bilgiye sahip olduğumuz Halil Rüştü Akır’ın 1891’de yazı hayatına başladığını eldeki veriler ışığında söylemek mümkündür. Hakkında hazırlanan herhangi bir tez, kitap veya makale çalışması bulunmamakta sadece tek tercüme kitabının günümüz harflerine aktarıldığı bilinmektedir. Yapılacak daha ayrıntılı bir çalışmayla yazarın pek çok farklı süreli yayındaki çeşitli manzum ve mensur eserlerinin tespiti mümkün olacaktır. Bu kitap bölümünde yazarın *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlanan on adet hikâyesi ele alınmakta, hikâyeler önce müstakil başlıklar dahilinde incelenmekte akabinde genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

HALİL RÜŞTÜ AKIR'IN ESERLERİNİ VERDİĞİ DÖNEMİN EDEBİYAT ORTAMINA GENEL BİR BAKIŐ, BİR ARA NESİL YAZARI OLARAK HALİL RÜŞTÜ AKIR VE HİKÂYELERİ

Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı'nda ilk hikâye ve roman örnekleri 1870'lerden sonra görölmeye başlanır. Ahmet Mithat Efendi, Emin Nihat, Őemseddin Sami, Namık Kemal gibi isimler rehberlik ve mihmandarlık vazifesi üstlenerek Türk roman ve hikâyeciliğinin geliŐeĐeĐi sathı tanzim ve tesise koyulurlar. Özellikle Ahmet Mithat Efendi'nin *Letâif-i Rivâyat* adıyla topladığı hikâyeleri devrin genç yazarlarına ilham kaynağı olur. Tanpınar (1997) eski insanın “tam Platoncu mânâsında bir gölge oyunu olan bu fâni hayatın karşısında değil, asıl büyük kaderi olan edebiyat karşısında ve onun içinde bulutlarını buluyordu” tespitini yapar (s. 25). İŞte bu bulutların farklı mecralarda toplanarak yeni edebî türler sathında yeni boyutlar kazanma meyli yeni edebiyata teveccühün önemli sebeplerinden birini teŐkil eder. Nitekim Tanpınar (1997), “[h]akikatte asıl eski nesir, bir çeŐit rahat ve dağınık konuşmada kalmıştır” ve “Türkçede nesrin teŐekkülü için insanın ve cemiyet müesseselerinin deĐiŐmesi, tahsil sisteminin Türkçeye dönmesi lâzım[dır ki] [i]Öte Tanzimat bunu yap[mıŐtır]” der (s. 33). Batılı eserlerle tercüme yoluyla bu dönemde kurulan tanıŐıklıĐın da bu teŐekkülde rolü olduğu Őüphe götürmez.

Hikâye türündeki ilk temrinlerin beraberce değerlendirilmesi, gelenekten faydalanırken bir yandan da gelenekten ırama gayretiyle gelgitli bir denizde pusulasız yol alan tecrübesiz gemicilerin hatalarının üst üste bindirilmesi suretiyle doğrunun keŐfîne yönelik olarak geliŐtirilen bir çıkarım ve sınama haritasının elde edilmesine olanak sağlar. Bu harita aynı zamanda Őartların tazyikiyle el yordamıyla kazanılan tecrübelerin de Őümüllü bir belgesi olma niteliği taşır. Hikâye türündeki ilk örnekleri takip edenler bir taraftan meddah hikâyelerindeki anlatıcının hikâyede Őahsen yer aldığı öte yandan “Fransız romantizminin aşk ve macera konularından ilhamlar taşıyan” bir yapıda eserler verirler (Okay, 2005, s. 68). Genelde Tanzimat Edebiyatı başlığı altında değerlendirilen bu ilk örneklerin verildiği dönemden sonra Servet-i Fünûn Edebiyatı dönemine kadar geÇen süre zarfında hikâyelerin sayısı hızla artmaya başlar.

Mehmet Kaplan (2007), Abdölhak Hamid Tarhan ve Recaizade Mahmut Ekrem'den hemen sonra Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı baŐlatmanın hatalı olduğunu söyleyerek edebiyat tarihine çok önemli bir kayıt düşer ve bu iki nesil arasına kendisinin “küçük ve günlük hassasiyetler devri” olarak nitelendirdiği bir nes-

lin muhakkak surette yerleştirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Bu iki ismin son eserleri 1873-1877 tarihlerindeyken Servet-i Fünûn Edebiyatı dönemi 1896'da başlamakta ve aradaki yaklaşık yirmi yıllık bir süre edebiyat tarihlerinde göz ardı edilmektedir. Kaplan'a göre "Ara nesil" olarak nitelendirilmesi gereken bu nesle mensup olan, aralarında Fazlı Necib, Mehmet Celal, Mehmet Ziver, Mustafa Reşid, Nabizade Nazım gibi isimlerin bulunduğu 25-30 civarındaki yazar, gazetelerin yerini hızla dergilere bıraktığı bir devirde edebiyat sahasına yeni bir duyuş ve tarz getirmeyi başarır. II. Abdülhamid devrinin siyasi ve toplumsal konulara mesafeli bir tutumu salık vermesi sebebiyle Hamid ve Recazade'nin işlediği bireysel konuların işlenmesine bu devirde de devam edildiği görülürken duygu ve hayallerin ne çıkmasının bir tezahürü olarak bu dönem eserlerinde mütemadiyen veremli veya hasta çocuklar, zorlukların boyunduruğunda aciz insanlar, ekonomik durumu yerinde olmayanlar, aşk acısından mustarip olanlar betimlenir. Tercümelerin içeriğinin yanı sıra dil ve üslup özelliklerine dikkat edilmeye başlanması, yeni terkipler keşfetme iştiyakı Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın lügatinin hazırlanmasına da vesile olur (s. 25-27).

Mehmet Kaplan'ın "Ara Nesil" olarak nitelendirdiği bu döneme ilk işaretinin ardından dönem üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı hızla artar. Böylece daha önce dikkatten kaçmış bu nesle ait pek çok farklı isim keşfedilip eserleri gün yüzüne çıkarılır. Gariper'e (2020) göre 1880 sonrasında yoğun bir Şekilde eser üreten ancak belirli bir dergi çevresinde ve bir grup dahilinde toplanmayan bu devir edebiyatçıları Servet-i Fnnculara zıt bir özellik arz etmektedirler ve bu sebeple Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın ortaya çıkışıyla gözden dşerler ancak hem o dönemde hem de Servet-i Fünûn topluluğu dağıldıktan sonra çoğunu kendilerinin kurduğu ˆfak, Ceridet'l-Hakyık, Hazine-i Fünûn, Hizmet, Musavver, Umran vb. sayısı yirmiye aşan dergilerde ve Tercümân-ı Hakikat gibi gazetelerde eser vermeye devam ederler (s. 115-116). Dolayısıyla Ara Nesil Edebiyatı çok daha uzun ömürlü, çok daha geniş bir yazar kadrosuna sahip bir görünüm arz eder. Gariper (2020) Ara Nesil devresinde  anlayışın baskın bir Şekilde ne çıktığını tespit eder: "Klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler", "Eski ile yeni arasında yer alanlar" (mutavassitin), "Yenilikçiler" (s. 117-118). Ara Nesil devrinde de önceki dönemlerde olduğu gibi baskın edebî türün Şiir olduğu görülmektedir.

Ara Nesil olarak nitelendirilen bu ara dönemde hikâye ve roman alanında eser veren isimlerin nde gelenleri arasında Mehmet Cell, Nabizade Nazım, Vecihi, Fatma Aliye Hanım'ı saymak mümkündür. Ara Nesil hikâyeciliğini

1880-1901 arasındaki dönemde ele alan Baytimur (2018), hikâyenin bir tür olarak bu dönemin başlarında belirsizliğini hâlâ koruduğu, geleneksel hikâyeciliğin izlerinin açıkça görülmeye devam ettiği ancak 1890'lardan sonra gerek yapı gerekse içerik açısından daha elle tutulur örneklerin verilmeye başladığı tespitini yapar; Baytimur bu dönem hikâyecileri arasında en çok eser verenleri Mehmet Celâl (84 hikâye), Abdullah Zühdü (30 hikâye), Ahmet Râsim (27 hikâye), Mustafa Reşid (17 hikâye), Ermenekli Hasan Rüştü (14 hikâye), Vecihi (10 hikâye) olarak belirlerken birer hikâyesi yayımlanan 52 ismi de listesine dâhil eder (s. 18-59). Baytimur, Ara Nesil hikâyecileri arasında Halil Rüştü'yü ise hiç zikretmez. Oysa Halil Rüştü'nün sadece *Servet-i Fünûn*'da 1895-1896'da yayımlanan hikâye sayısı 10'dur. Yayımlanan uzun hikâye türündeki kitapları ve tefrika uzun hikâyesiyle birlikte bu sayı 15'i rahatlıkla geçmektedir. O dönemdeki farklı dergilerin taranmasıyla bu sayının yirmiye yaklaşacağı hatta rahatlıkla geçebileceğini ön görmek mümkündür. Hikâye sayısı açısından yapılacak bir değerlendirmede bu takdirde Halil Rüştü Ara Nesil hikâyecileri arasında ilk sıralarda ismi zikredilmesi gerekenlerden birisi olmalıdır.

Bu dönemde yayımlanan pek çok dergi ve gazete (*Berk, Çocuklara Mahsus Gazete, Güneş, Gülşen, Hazîne-i Fünûn, Kevkebü'l-İlm, Musavver Fen ve Edeb, Musavver Muhit, Musavver Terakki, Resimli Gazete, Sebat, Servet* (gazete, dergi), *Sirac, Şafak, Tercümân-ı Hakikat*) üzerine hazırlanan sistematik indekslerin taranması neticesinde Halil Rüştü'nün gözden kaçmış pek çok şiir, hikâye ve yazısının bulunduğunu tespit ettik. Daha ayrıntılı bir tarama ve araştırma ile çok daha fazla sayıda esere ulaşmak mümkün olacaktır.

Halil Rüştü'nün *Servet-i Fünûn*'daki hikâyelerinden sonra tespit edilebilen en eski tarihli uzun hikâyesi *Çocuklara Mahsus Gazete*'de *İbtîlâ-yı Masumâne* (1896) adıyla tefrika edilmiştir; 16 Temmuz 1314, C. 3, S. 128, s. 3 de yayımlanmaya başlanan tefrika 18 Şubat 1314, C. 4, S. 158, s. 4-6 tamamlanmış ve "millî hikâye" kaydı düşülmüştür (Yaman, 2004, s. 187-202). Halil Rüştü'nün hikâyeyle sınırlı kalmayarak şiir yazmaya da devam ettiği anlaşılmaktadır. *Musavver Fen ve Edeb* dergisinde Halil Rüştü'nün "Teemmül-i Hakikat", S. 87, s. 137-138'de yer alan bir şiiri bulunmaktadır (Kolcu, 2004, s. 127). Bahsi geçen "Teemmül-i Hakikat" adlı şiir 9 Mayıs 1901 tarihinde yayımlanmış olup: "Feyz-i hak u hakikati her dem/ Görür elbet 'uyûn-i ibret-bîn" şeklinde başlar ve iki sayfalık uzun bir şiirdir (Akır H. R., 1901). Böylece Halil Rüştü'nün *Servet-i Fünûn* dergisinden sonra da yazmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Halil Rüştü'nün tespit edebildiğimiz kadarıyla *Servet-i Fünûn* dergisinden sonra en çok şiirinin ve hikâyesinin yayınlandığı dergi *Musavver Terakki*'dir. *Musavver Terakki* üzerine çalışan Tuna'nın (2021) sistematik indeksinde 6 Mart 1902-26 Şubat 1903 tarihleri arasında Halil Rüşdü imzasıyla dergide yayımlanmış 10 adet şiir: "Zühre-i Melahat", "Bülbül", "Kıta", "Meveddet-i Masumane", "Sandalda", "Sevdiğime", "Sürûd-ı Aşk", "Tebessüm", "Telehhüf", "Temannâ-yı Aşk"; 2 adet küçük hikâye: "Cuşîş-i Garam", "Tahassür"; 1 adet fıkra sütununda yayımlanan 13 sayı devam eden bir tefrika uzun hikâye: "Sahne-i Sevda" ile edebiyat dışı konularda kaleme alınmış 9 adet yazı tespit edilmiştir (s. 60, 138-139). Yapılacak çok daha detaylı bir tarama ile Halil Rüşdü'nün çok daha fazla sayıda şiir ve hikâyesine erişmek mümkündür. Ancak bu tür bir araştırma bu yazının sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır. Halil Rüştü'ye ait bütün bu yazıların ve kitapların tek bir makalede ya da kitap bölümünde ele alınması tabiatıyla mümkün değildir.

Halil Rüştü'nün süreli yayınlarda yer alan, bugün bildiğimiz, en eski tarihli hikâyeleri *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlananlardır. Bu kitap bölümünde, Halil Rüşdü biyografisine bir başlangıç mahiyetinde, Halil Rüşdü'nün hayatı hakkında bilgiler verilmekte, kitapları bir araya getirilerek toplu bir liste oluşturulmaya gayret edilmekte, çeşitli süreli yayınlarda tespit edilebilen yazılarına, yazının sınırları imkân verdiği nispette, işaret edilmektedir. Ayrıca Halil Rüşdü'nün henüz bir talebe iken yazdığı *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan hikâyeler ele alınarak incelenmektedir. İlk hikâye ve şiirlerinden başlayarak Halil Rüşdü'nün Ara Nesil yazar ve şairleriyle ortak özellikler taşıdığı ve eserlerinin dönemin ruhuyla uyumlu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Halil Rüşdü Akır'ı bir Ara Nesil edebiyatçısı olarak kabul etmek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

HALİL RÜŞTÜ AKIR'IN SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİNDEKİ HİKÂYELERİ

Servet-i Fünûn dergisi sistematik indeksinde "Halil Rüşdü" imzasıyla yayımlanan on adet hikâye yer almaktadır. Bunlar tarih sırasına göre: "Bir Günlük Hatıram", "Leyl-i Izdırâb", "Visâl-i Ma'sumâne", "İbtidâ", "Cevâb", "İlk Tebessüm", "Tebşîr", "Kitâb-ı Aşkdan Bir Yaprak", "Hodperest" ve "İlk Sevgi" başlıklarını taşıyan hikâyelerdir (Andı, 1997, s. 26-27). Hikâyelerin ilki 13 Temmuz 1311 tarihlidir, son hikâyenin yayımlanma tarihi ise 19 Kânûn-ı Sâni 1311'dir. Halil Rüşdü'nün hikâyelerinin dergide yayımlandığı 1895-1896 senelerinde dergi henüz Ahmet İhsan'ın yönetimindedir. *Servet-i Fünûn* dergisi 256. sayıdan itibaren Tevfik Fik-

ret'in idaresine geçer. Halil Rüştü'nün son hikâyesi ise derginin 255. sayısında yer almaktadır. Tevfik Fikret'in belirlediği sanat düsturlarına uygun düşmeyen hikâyecilik anlayışı dolayısıyla Halil Rüştü'nün derginin daha sonraki sayılarında hikâyelerinin yer bulamadığı anlaşılmaktadır.

a. "Bir Günlük Hatıram"

Halil Rüştü'nün *Servet-i Fünûn* dergisindeki ilk hikâyesidir. Hikâye birbirini takip eden iki sayıda iki bölüm hâlinde yayımlanmıştır. İlk bölümü derginin 13 Temmuz 1311 [25 Temmuz 1895] tarihinde yayımlanan 228. sayısında sayfa 317-320 arasında yer almakta, ikinci bölümü ise derginin 20 Temmuz 1311 [1 Ağustos 1895] tarihinde yayımlanan 229. sayısında sayfa 335-336 arasında bulunmaktadır. Bu ilk hikâye, Halil Rüştü'nün aynı zamanda *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan en uzun hikâyesidir. Hikâye içerisinde şiir parçaları da bulunmakta ve yukarıda bahsedildiği gibi hikâyenin içerisinde Halil Rüştü'nün daha önce yayımlanan *Vedâ'-i Mü'ebbed (Akır, 1894b)* kitabıyla da metinlerarası ilişki kurulmaktadır. Kitabın yayımlanma tarihinin bu hikâyeden önce olması tabiatıyla yazarın daha önce başka süreli yayınlarda yer alan farklı hikâyelerinin de olması lazım geldiğine işaret etmektedir.

Hikâyeye anlatıcı, Hayretî adındaki eski bir arkadaşını uzun zamandır ziyaret etmek isteyip de bir türlü muvaffak olamadığını söyleyerek başlar. Anlatıcı Hayretî'yi işindeki titizliği ve karakterindeki hususiyetler sebebiyle takdir eder, onu ne kadar çok sevdiğini, ona ne kadar çok itimat ettiğini belirtmeden geçmez. Güler yüzünü, tatlı dilini över. Hayretî zaman zaman anlatıcıya aşk hayatını açmakta, ondan fikir almaktadır. Ancak Hayretî her konuda olduğu gibi aşk konusunda da daima ciddi bir adamdır ve tuhaf tabiatlı, hüznü bir şairdir. Mehmet Kaplan (2007), Ara Nesil dönemi eserlerinde görülen bu hüznü, bedbaht şair tipini Mehmet Celâl'den iktibasla aktarır, özetle bu şair her daim solgun yüzlü, gözleri yaşlı, mahzunca dolaşan, ağlamaya her an hazır, bahtsız bir adam olduğuna en baştan hükmetmiş, tebessümleri kederli, mütemadiyen düşünceli, hayattan zevk alamayan, düşünürken bir anda titreyip ağlamaya başlayan, her hâli ve duruşuyla bu mükedder mizacı yansıtan bir şekilde betimlenmektedir (s. 26). Halil Rüştü'nün hikâyesinde çizdiği şair imajı da Ara Nesil Edebiyatı'nın bu melankolik tabiatlı şairiyle örtüşür.

Bir cuma günü anlatıcı, Hayretî'yi ziyaret etmek üzere vapura biner. Vapurda iskeleden aldığı *Evrâk-ı Havâdis*'i okur. Dış mekâna dair tasvirler hikâyede yer almaz sadece yer isimlerinin verilmesiyle yetinilir. Saat dokuzda tramvaya

binerek Aksaray'a gelir: "Oradan Topkapı Caddesi'ni tutarak sâkitâne yürümeğe başladım. Yüksek Kaldırım'a gelinceye kadar Hayretî'ye karşı söyleyebileceğim şâ'irâne sözleri tertib ettim. Ne yaparsın? Onunla ciddi görüşmeli, yâhûd da'ire-yi edeb ve nezâketi tecâvüz etmeyerek lâubaliyâne konuşmalı!" (Akır H. R., 1311a, s. 137). Anlatıcı nihayet kapıyı çalıp içeri buyur edilince iki katlı olduğu anlaşılan evin üst katına çıkar. İç mekânı tasvir etmeye başlar. Hayretî'nin odası karmakarışıktır: "Bir köşede entârisi, yanı başında hırkası duruyor. Fes yastığının üstüne çıkmış! Kuşak, bir sandalyenin üstünde asılı kalmış. Diğer köşede bir küme kitâb! Bir yığın kâğıd! İçinde kalem sokulu bir hokka!..." (Akır H. R., 1311a, s. 137). Bu tasvir sayesinde okur, hem Hayretî'nin giyim tarzı hem karakteri hem de iç dünyası hakkında anlatıcının anlattıklarıyla uyumsuz bir tablo ile karşılaşır ve Hayretî hakkında anlatıcının söyledikleri haricinde bir ön malumata sahip olur. Gözlemci anlatıcının güvenilmez bir anlatıcı olduğuna, anlattıkları ile betimledikleri arasında fark olduğuna hükmeder.

Hayretî evde yoktur, onu Hayretî'nin kardeşi karşılar. Saat on birdir⁷. Hayretî, nereye gideceğini söylemeden evden çıkmıştır. Onlar sohbet ederken saat on bir buçuk olur. Gurup vakti yaklaşmıştır ancak Hayretî hâlâ ortalarda yoktur. Ezanla birlikte nihayet kapı çalınır. Arkadaşı ona neden geç kaldığını sorunca Hayretî şöyle cevap verir: "Aldandım. Aldandım. İnsânlar bâzân değil, ekseriyâ aldanıyorlarmış! Bu derd beni mahv edecek! Âh bir mecdiyem!" (Akır H. R., 1311a, s. 138). Kandırılmanın bir mecdiye ile ilgili olması anlatıcının kafasını karıştırır çünkü Hayretî çok para harcamakla övünen biridir ve paraya da hiç önem vermemektedir. Anlatıcıya göre: "Hayretî'nin derdi olsa olsa aşkın te'sîsât-ı elem-bahşâsının kalbine verdiği helecân ve ıztırâbdan başka bir şey değildir. Fakat o pek sabırlı, metânetli, müdebbirdir. Bu gibi te'sîrâta mukâvemet edebilir" (Akır H. R., 1311a, s. 138), bu yüzden de bu aldanış mevzunu anlatıcı iyice anlamak ister. Anlatıcı ısrar edince Hayretî, ona bir günlük hatıratını anlatmaya başlar.

Seneler önce M... isimli bir kadına âşık olmuştur ve anlatıcının da bu aşktan haberi vardır. Hayretî M...'yi ilk kez henüz bir öğrenciyken Şano'da görmüştür ve "Biçârenin ma'sûmiyet-i hâliyle bulunduğu meslek arasındaki farkı çok bul[-muştur]" (Akır H. R., 1311a, s. 138). Onun masumiyetine kapılmış ve gelecek planları yapmaya başlamıştır. Ciddidir lakin henüz bir öğrencidir ve bu planları gerçekleştirmek için durumu müsait değildir. Bir taraftan da M... hakkında ula-

⁷ Osmanlı'da saatlerin ezan vaktine göre ayarlandığı ve akşam ezanının saat 12'ye işaret ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

şabileceği her türlü bilgiyi öğrenmeye çalışmaktadır. Araştırmaları neticesinde “tazyık icbârıyla bu mesleği ihtiyâr ettiğini öğren[ir]” (Akır H. R., 1311a, s. 138). Sürekli onu düşünmekte ve çevresindekilerin ona gösterdikleri aşırı ilginin onun bir batağa sürüklenmesine sebep olabileceğinden korkmaktadır. Bu esnada okur hâlâ M...’nin mesleğinin ne olduğunu anlayamaz. Sonunda “Zavalının hayât-ı ma’sûmanesi zehirlen[ir]!”, bu esnada Hayretî “...” dağındadır (Akır H. R., 1311a, s. 138). Sevdiği kadını içine düştüğü kötü hayattan kurtarmak ister fakat ebeveyni, akrabaları, sevenleri onun meziyetlerine ve kıymetine hâle gelmemesi için bu kadınla evlenmesine karşı çıkarlar. Okuldan mezun olunca iş hayatına girer. Bir anda kendisini sevdiğinin yaşadığı şehirden ve hayallerinden çok uzakta bulur. Emeline ulaşamadığı için çok hiddetlidir. Bu sıralarda M...’nin bir kişi tarafından kandırıldığını öğrenir. Bu haberi alan Hayretî yıkılır, yataklara düşer, aylarca hasta yatar. Hızla çökmeye başlar. Bir ölü gibi ortalarda dolaşır. Kini ve nefreti yüzünden okunur hâle gelir. Bu öfkeyle sevdiği kadın için yazdığı manzumeleri, mensur parçaları, eserleri, hatıraları yırtar. Onun resmini yakar. Hikâye içinde bu yırtılan eserlerden biri olarak “Hasbihâl” adlı şiir de verilir:

“Bir perî-peykeri gördüm bir gün
Nigehi cazibeli, hoş etvâr,
Hüsnü aşkı ediyordu ikrâr;
Sözü, hâli, revşi pek düzgün.
Meh-i kemâli dili tenvîr etti!
Gözlerinden akıyordu sevdâ,
Fikrimi eyledi sevdâ i’lâ;
Oldu cismimde de lertzîş peydâ
O bana aşkımu tebşîr etti
Nazarı aklıma nâlân etti!” (Akır H. R., 1311a, s. 139).

Buraya alıntılanan şiirin sadece küçük bir bölümüdür. Şiir yaklaşık iki sütun boyunca devam eden uzun bir şiirdir. Hikâye içinde arka arkaya başka manzumelerden de parçalar sıralanır. Şairin yırttığı resmin arkasında da bir şiir vardır. Bu şiirin bir parçası şöyledir:

“İnsân mı nedir, melek midir bu?
Ulviyyet-i aşka bir de’lildir!
Bir nur mu veya çiçek midir bu?
Kudsiyyet-i aşka bir de’lildir” (Akır H. R., 1311a, s. 139)

Hayretî aşkı konuşurken de tıpkı şiirlerinde anlattığı gibi anlatmaktadır. Böylece konuşması yoluyla onun şairliğı okur zihninde pekiştirilmeye çalışılmaktadır.

Hayretî her ne kadar bu aşkı unutmaya çalışmışsa da başarılı olamamış hatta o unutmaya çalıřtıķça aşkı daha da şiddetlenmiştir. Bir taraftan da bir kere soğuduğı bir şeye bir daha ısınamamak gibi bir meziyeti vardır ancak bu kez bu özelliğı onun şiddetli bir iç çatışma yaşamasına sebep olur. Hayretî bunu “nefretli muhabbet” olarak nitelendirir. Bu nefret gün geçtikçe daha da artarak beynini kemirip ruhunu ele geçirir. Hayali, dünyası hep onunla doludur. M...’nin mesut hayatıyla kendisinininkini kıyaslar. Anlatıcı bu yoruma çok kızar ve şairin bu yorumuyla aktör ve aktrislerin hayatları hakkındaki görüşleri tasdik ettiğini ona söyler. Böylece okurlar nihayet M...’nin bir aktris olduğunu öğrenmiş olurlar. Hikâyeye dipnot düşölerek bu tür hayatlara dair görüşlerin *Ve’dâ-i Mü’ebbed*’de ayrıntılı olarak anlatıldığı haber verilir. Bu hikâye ile bu tür hayatların saadet getirmediğinin ispatlandığı söylenir.

Hayretî İstanbul’a döndükten sonra sevdiği kadını görmek arzusuyla yanıp tutuşmaya başlar ancak nefreti buna mânidir. Anlatıcı, şairin kendisine anlatmadığı bir şeyler olduğundan şüphelenmektedir. Ona ısrarla sorular sorar fakat bir türlü istediğı cevapları alamaz lakin Hayretî’nin susup gözlerini masaya dikmesi anlatıcının dikkatini bu noktaya çevirir.

Anlatıcı, onun âşık hâlini anlatırken ruhundan vücuduna aks edenleri gözlemlerine dayanarak uzun uzun anlatır. Servet-i Fünuncuların daha sonra sık sık müracaat edeceğı ünlemlere hikâyede de sürekli yer verilir. Anlatıma böylece hareket, samimiyet ve doğallık kazandırılmaya, şairin ruh hâli okura kuvvetle yansıtılmaya çalışılır.

Artık Hayretî’nin her zamanki ciddiyetinden eser yoktur. Gözlerinin ferisi sönmuştür. Onun bu hâli edebî eserlerde anlatılan aşkların gerçekliğini ispat edecek bir numune olarak görülür. Bu tabloya şahit olana dek anlatıcı, edebî eserlerde anlatılan aşkların ve âşıklık hâllerinin kurgudan ibaret olduğuna inanmaktadır. şair, âşkından daha fazla bahsetmeye dayanamayarak odadan çıkıp gider. Yarım saat sonra geri gelir. Hikâyesine anlatıcının ısrarı üzerine devam eder. Nefreti aşkına mağlup olan gamlı şair, son bir kez M...’yi görmeye karar verir. Tiyatro ilanlarını gözden geçirmeye başlar. Onu bir kez görüp sonra sonsuza kadar İstanbul’a veda etmeye kararlıdır.

Sonunda bir ilanda M...’nin adını görür. O cuma günü Üsküdar’a geçmeye karar verir ancak nefretinin onu yine durdurmasına müsaade eder. Bu esnada

anlatılanların işlevsiz olduğunun farkında olan anlatıcı, hikâyenin gereksizce uzamasını şaire bağlar. Ona sinirlenir. Kestirmeden sadede gitmek gayretindedir ancak nafîle, âşık şair bir kez başlayınca en ince ayrıntısına kadar tüm düşüncelerini, hislerini, yaşadıklarını anlatmaktan kendisini alıkoyamaz. Aradan bir hafta daha geçer. Bütün hafta onu düşünür. Hatta onun için bir şiir bile yazar. Bu kıta da hikâyede verilir. O haftaki ilanda M...’nin Edirnekapı Tiyatrosu’nda sahne alacağını öğrenir. Şair, bunu M... için bir düşünüş olarak nitelendirir çünkü Edirnekapı Tiyatrosu çocuklar için bile “muzik-ârâm”dır ve M...’nin bu kadar adı bir tiyatroya katılması onu düşündürür.

Cuma günü sonunda Edirnekapı Tiyatrosu’na gider. 3 numaralı locayı bir meciדיye vererek kiralar. Başlangıçta kimse yoktur, müşteriler bir müddet sonra gelmeye başlar: “Hepsi çocuk! Büyükler de derbeder takımından! Orkestranın iki zurna, bir grenata, bir de davulla trompeteden ibâret oluşu kumpanyanın ehemmiyetini nazarımda ta’yin etti. Ne olursa olsun! Benim maksadım başka. Uzatmayalım. Perde açıldı. Komedi cinlerimi başıma topladı. Yalnız! A... ümidimi kuvvetlendirdi. Zira M...’nin beslemesidir. Yâhûd değil de ben öyle tahkik etmişim. Herhâlde birlikte bulunurlar” (Akır H. R., 1311b, s. 335). Verilen bu bilgi ile Hayretî ile M... arasında hiçbir gerçek münasebet bulunmadığı, tanışıklık ya da yakınlık olmadığı, Hayretî’nin aşkının platonik olduğu ve M...’ye dair bildiklerinin ona dair araştırmalarına ve gözlemlerine dayandığı kesin olarak anlaşılmiş olur.

Hayretî, komedyeni tanımıştır ancak kantocuyu ilk kez görmektedir. Onun sesine tahammül bile edemez. Sonunda M...’nin orada olmadığını ve o gün sahne alamayacağını öğrenir. Bu esnada ilk olarak M...’den dinlediği bir kanto söylenmektedir. Bu kanto, onu anlarına, dört sene öncesine götürür. Perde kapanınca hayalleri de kaybolur ve bir meciדיyesi de boşa gider. Enteresan bir şekilde yegâne üzüntüsü bu kötü gösteri için verdiği bir meciדיyeyedir.

Şair ve arkadaşı anlatıcı, bir günlük bu hatıranın anlatımı ardından yatmağa karar verirler. Hayretî kendi odasına çekilir, anlatıcı ise misafir olarak bulunduğu salonda yatacaktır. Anlatıcının akli hâlâ masada, Hayretî’nin gözlerinin takıldığı yerdedir. Herkes yatana kadar bekler sonra merakına mağlup olarak masayı karıştırmaya başlar. M...’nin bir resmini bulur. Oysa şair önceki resmi yakmıştır. Anlatıcı, bunun yeni alınmış bir resim olduğuna kanaat getirir. Resmin arkasında bir manzume bulur. Hikâyeye bu manzume de eklenir. Hikâyeye böylece biter.

Hikâyede zaman doğrudan belirtilmez ancak vapur, tramvay, semt isimleri, kıyafetlerin hikâyenin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında İstanbul'da geçtiğini açıkça ortaya koyar. Gözlemci anlatıcının kimi zaman hikâyeye müdahalelerde bulunduğu görülür. Anlattıklarıyla, şahit oldukları arasındaki tutarsızlıklar onu güvenilmez bir anlatıcı hâline getirir. Hikâyeye farklı türde metin parçaları eklenmesinde dönemin etkisi olduğu muhakkaktır. Bu tercihte yazarın kendi şiirlerini okurla buluşturma hevesinin de katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Kapalı mekân tasvirlerinde mekân ile ruh hâli arasında kurulan doğrudan ilişki başarılıdır. Hikâyede kimi zaman âşıklık hâllerinin haddinden fazla ayrıntılı olarak anlatılması da dönemin edebiyat atmosferi ile ilişkilidir. Hatta bu metalepsis özelliği arz eden kısımların gereksiz olduğunu anlatıcı da fark ederek hikâye kahramanına müdahale eder. Diyaloglar çok basittir. Gerçek konuşmaların sıcaklığından hayli uzak ve sunidir. Anlatıma katılan ünlemlerin fazlalığı beklenenin aksine bezdirici bir etki oluşturmakta, okuru anlatıya yabancılaştırmaktadır. Kurguda kimi zaman kopukluklar da vardır. Bu kopuklukların en önemli sebebi âşıklık hâllerinin tasvirine odaklanıldığı esnada anlatının rafa kaldırılmasından kaynaklanır. Olay oldukça basit ve sıradandır. Hikâyeye damgasını vuran ise aşka inanmayan ve bir dedektif gibi âşğın yaşadıklarının peşine düşen anlatıcının parodik teşebbüsleridir. Dil kimi yerlerde özellikle konuşmalarda sadedir ancak bazı bölümlerde oldukça ağır bir dil kullanılması dikkat çekicidir. Dilin ağırlaştığı kısımlarda süslü terkiplerin bir özentisi olarak kullanılmaya çalışıldığı ve vakanın adı bir vaka olmaktan çıkarılma gayreti göze çarpar.

b. “Leyl-i İztırâb”

Hikâye *Servet-i Fünûn* dergisinin 231. sayısında 3 Ağustos 1311 [15 Ağustos 1895] tarihinde sayfa 367-368 arasında yayımlanır. Hikâyeye doğrudan gözlemler üzerinden yapılan psikolojik bir tahlil ile başlanır. “Lamenin sarı ziyâsı, çehresindeki temevvücât” endişeli olduğuna işaret eder: “Önünde oturduğu masanın üzerinde bir kitâb vardı. Hutût-ı nazariyesi kitâba müteveccih olduğu hâlde açılan sahîfe bir dürlü kapanmamıştı”, hâli her an değişmekte, ıstırap alametleri taşımaktadır (Akır H. R., 1311c, s. 367). Başının ağırlığını dahi taşıyamayacak durumdadır. Dirseği masaya dayalıdır, dirseği ağrıya da aldırılmaz. Bir resimden alınmış bu donuk imajı -dirseği masaya dayalı, eli başında, düşünceli, kederli şahıs imajı- Halil Rüştü, farklı hikâyelerinde de kullanır. Bu hareketten mahrum imaj, minyatürlerdeki tasvirleri hatırlatır ve simgesel bir şekilde hikâyelerde kullanılmakta aynı zamanda çağın ruhunu da yansıtmaktadır.

Hayal-hakikat tezdadı Halil Rüştü'nün hemen her hikâyesine hâkimdir. Sürekli düşünen, hayal kuran hikâye kahramanları ve bunların hayal dünyasından gerçek dünyaya döndüklerinde yaşadıkları hayal kırıklığı anlatılır. Donuk imajın destekleyicisi olarak sürekli hikâye kahramanlarının düşündüklerinden bahsedilir, "buhran" ise Halil Rüştü'nün en çok sevdiği kelimedir: "Fikrini işgâl eden hâtîrât-ı mâziye ile dimâğını ezen buhrân-ı hayât arasındaki tezdâd-ı ek-meli mübâreze-yi feyfâyı muhâkeme etmekle meşgûl[dür]" (Akır H. R., 1311c, s. 367-368). Hayal ile hakikatin çatışması insanı buhrana sürüklemektedir ve hiçbir hikâye kahramanı bu buhrandan azade değildir ve buhranın alametleri mutlaka vücutta seyredilmektedir. Halil Rüştü'nün anlatıcıları, bu türlü buhranlar içinde kıvranan hikâye kahramanlarının bedenlerini ve bu tür bir ruh hâline eşlik eden kinestetik imajımsıları uzun uzun anlatır.

Hikâye kahramanı: "Hayât sâ'iyânesinin semere-yi nebâhâti olan refâhiyyeti bir dürlü iktidâf edememişti. İstikbâlinden emîn olamadığı için her an beynine yıldırımlar yağıyordu. Hayât-ı şebâbın kemâlinde iken azâb-ı nâmütenâhidir" (Akır H. R., 1311c, s. 368). Çektiği acılar, sıkıntılar benzini sarartıp saçlarına aklar düşürmüştür. Yarın sokağa çıkması için gereken parası yoktur. Oysa ailesi, çocukları onun eline bakmaktadır. Tüm insanların çalışmak zorunda olduğunu düşünerek kendisini rahatlatmaya çalışır ancak bu zihinsel rahatlatma molası kısa sürer ve gerçeklere döner. Sonunda dayanamayarak masanın içinden bir şişe rakı çıkarıp kadehe koyup içmeye başlar. Art arda üç kadeh içer. İçkinin tesiriyle beş sene öncesine döner. O zamanlar yalnız kendisini düşünmekte, yalnız kendisi için yaşamakta ve çalışmaktadır. Sonra aile kurmuştur ve artık ailesinin geçimini düşünmek zorundadır. Düşündükçe daha da efkarlanır daha da fazla içer. Bu kısır döngüde bedbahttır, her ay eline geçen iki yüz kuruşla bir ailenin nasıl geçinebileceğini sorgular.

Evlencemeden önce, ileride bu tür sıkıntılarla karşılaşabileceğini hiç düşünmemiştir. Hayal ve hakikat birbirine zıttır ve o hayat ile hakikat karşısında daima mağluptur. "Eve kirâ verilecek! Ekmekci para ister; bakkala hesâb görmek elzem; tütüncüye matlûbâtı verilmeli; kasab, sebzeçi ele bakar! Çocukların giyecekleri de kalmamış! Bu hesâba bir masraf daha inzimâm ediyor: Rakı parası!" (Akır H. R., 1311c, s. 368). Özellikle bu tür anlatımlarda dil çok akıcıdır ve günlük dil ile uyumlu ve samimidir.

Aslında o her şeyden önce rakısını düşünmektedir: "İçmezse uykusu kaçarmış! Uykusu kaçarsa mutlaka rakı içmeli imiş! İşte yine bu fikr-i bâtıla hizmet

ediyordu” (Akır H. R., 1311c, s. 368). Olimpik konumlu anlatıcının eleştirel tavrı hikâyede özellikle öne çıkarılır. Hikâye kahramanı ile anlatıcı sürekli mesafelidir. Halil Rüştu'nun hikâyelerinin en önemli özelliklerinden biri hikâye kahramanıyla kurulacak özdeşlikten bilhassa kaçınılması ve kahramanların her daim eleştirilmesidir. Adam bu türlü düşünceler arasında içip içip sonunda sızar kalır. Yüzündeki buhran alametleri rüyasında da düşüncelerinin onun peşini bırakmadığının göstergesidir. Güneş odaya süzülüp sızmış adamın üstüne doğru geldiğinde adamın başında eşi görünür. Kadının çektiği sefalet, ıstırap her hâlimden bellidir. Adam uyandığında, zehir saçan bir tebessüm onu beklemektedir. Adam: “Hayât-ı sefilânesinden bir günün daha başladığını teyakkun etti: titredi” (Akır H. R., 1311c, s. 368). Hikâye kahramanlarının titreyişleri, onların sevinç, hüznün, keder, acı, heyecan, korku gibi duygularını ortak şekilde simgesel olarak anlatmakta kullanılır ama asıl gaye birer resmin tasvirini andıran donuk, eylemsiz hikâyelerdeki eksikliği örtme gayretidir. Bu titreyişler bir tür yanılma ile minyatürdeki kişilere sunî bir hareket sağlanmasını andırır. Eylem-ingenin yokluğu bu hikâyelerin en önemli sorunudur.

Hikâyede küçük insanın hayatından basit bir tablo aktarılır. Sadece dışarıdan gözlemlenen değil içeriden de yansıtılan psikolojik portre dönemi için başarılı sayılabilecek bir denemedir. Hikâye Halil Rüştu'nun aşk temini işlemediği nadir örneklerden biridir. İç mekân tasvirleri sınırlıdır, zaman belirsizdir. Bir obje olarak masa sadece bir dekor nesnesi değildir, kapalı mekânda geçen hemen her hikâyede mutlaka zikredilmesi gereken ailenin bir ferdi, kişinin yakın bir arkadaşısıdır. Kişilerin birer psikolojik portre olarak sunulma gayesi dâhilinde anlatı şekillendirilmektedir. Hikâyenin dili kimi yerde çok sadedir ve günlük hayata yaklaşılarak okuru yakalar ancak bazı yerlerde yakalanan bu sıcak temastan sözü süslü söylemek uğruna feragat edilmektedir.

c. “Visâl-i Ma'sûmâne”

Hikâye derginin 237. sayısında, sayfa 47-48 arasında 14 Eylül 1311 [26 Eylül 1895] tarihinde yayımlanır. Hikâye: “Cupidon, elindeki sevdâ okunu kalb-gâhına saplamıştı. Seviyor!” (Akır H. R., 1311ç, s. 47) diye başlar ve aşk teminin işlenileceğine dair okuyucuya haber verilir. Cupidon, Eros'un Roman mitolojisindeki adıdır. Rezaizade Mahmut Ekrem'in de Cupidon'dan aşk tanrısı olarak bahsettiği bilinmektedir (Kılıç & Gürbüz, 2019, s. 25). Bu ve benzeri işaretler Halil Rüştu'nun Rezaizade'nin takipçisi Ara Nesil kanadından olduğuna delil sayılabilir.

Hikâye şöyle devam eder: “İlk darbe-yi sevdânın zebûn istiğrâkı olduğu için, gurûr-ı nisvâniye delâlet edecek bir hâl-i dilâşubâne ile hayâlât-ı âşikâneye, tefekkürâtı şâ’irâneye dalmıştı, şebâbın icâbât-ı tâkat bir endâzânesi şiddetle me’lûf olan bu sabâhat-ı mücessemede inhitât-ı hafy-i rû-nümündü. Bağçesinden, çiçeklerinden, kuşlarından lezzet alamıyordu. Da’imâ düşünür, her vakt bir sükût u elehâne ile hareket ederdi” (Akır H. R., 1311ç, s. 47). Gençliğin baharında gençlerin aşk ateşiyle mahzun olmalarından memnun olmayan bir anlatıcının rivayet ettiği hikâyelerde anlatıcının aşka inanmadığı ve hikâyelerini anlattığı gençlerin hâline üzülerek âşık olma hayali kuran gençlere adeta ders verme gayreti içinde olduğu hemen anlaşılır. Düşünen âşık genç imajı, bu hikâyede de tüm bedbahtlığıyla hemen yüzünü gösterir. Henüz sadece âşık olduğu bilinen genç hikâye kişinin sevdâ tüm bedenini sarmış ruhunu ve aklını kuşatmıştır. Sığınmak için okuduğu kitaplar bile artık ona tat vermez. Hırsla, beğenerek yazdığı yazılar onun kalbini rahatlatmaz. Okuyunca zevk aldığı âşıkane bir hikâye kalbinin çarpıntısını arttırır. Onu daha da fazla buhrana sürükler. Okudukça sayfalar arasında sevgilisinin yüzü belirir. “O bu çehreye meftûn, bu çehreye meclûb, bu çehreye müştâk! Anı görmek için düşünüyor. Heyecânıyla, hissiyatıyla müteessir olmak âmâl-i saâdet iştimalinden! Dil-bende! Yalnız düşünüyor çünkü mütereddid. Sevdâ-yı ma’sûmânesine mukâbil seviliyor mu? Bunun için mütefekkir, endişe-nâk idi. Fakat, yine seviliyor, evet” (Akır H. R., 1311ç, s. 47). Bu cümleler, Halil Rüşdü’nün çoğu aşk hikâyesinde benzeri şekilde tekrarlanır.

Anlatıcı araya girerek gençliğin en güzel çağ olduğuna ancak bu çağın aşkla nasıl mahvolduğuna dair tespitler yapar. Anlatıcının bu tür müdahaleleri Ahmet Mithat Efendi’nin anlatıcılarınıninkiler kadar sık olmasa da onunkileri hatırlatır. Âşıkken her şey güzeldir, gençler sonra aşklarını resmîyete dökmenin hayaliyle yanıp tutuşurlar. İşte anlatıcının hikâyesini anlatmakta olduğu da hikâyenin yarısından sonra öğrendiğimiz kadarıyla bir genç kızdır.

Genç kız vapurda karşılaştıkları o günü bir türlü unutmamaktadır. Genç kız, o genci iskelede gördüğünde bir anda kalbinde şiddetli bir darbe hisseder, gözleri kararır. On yedi gün önce ilk kez gördüğü çehreyi bir daha aşkla seyredemez. Kızın tecrübesiz genç kalbi o an aşka düşmüştür. Vapurda yanında annesi vardır. Annesi onun hâlinde şüphelenir. Hâlindeki fevkaladelik durumunu aşikâr etmektedir. “Emel, arzu, ümit” genç kıızı ele geçirmiştir.

Genç kızın aşkı günler geçtikçe daha da artar. Kız hayatını aşk dairesinde yaşamaya başlar. Delikanlı da benzeri hisler içerisinde. Validesine durumu an-

latamaz çünkü genç adam reddedilmekten çekinmektedir. Anlatıcı bir daha araya girer: “Bakınız nasıl olmuştu. İlkbahârın nesîm-i rûh-efzâsı kâ’inâta hayât-ı tâze verdiği bir zamanda Kadıköyü’ndeki sayfiyelerine geçmişler idi. Komşuları şâyân-ı mu’âşeret, sezâvâr-ı ihtilât bir amiziş-i iffet-perverâne ile mütehali olduklarından bir hafta sonra ziyâretler başlamıştı. Ma’lûm a! Sayfiyelerin ziyâretçileri çok olur. Hele naklden on beş, yirmi gün sonra mübârecilerin ardı arası kesilmez. Genç kız, bu ziyâretlerden memnûn hem de değil. Mu’âşereti seviyor ise de mütâlâ’ayı da bırakamıyordu” (Akır H. R., 1311ç, s. 48). Taşınmalarından beş hafta sonra komşularına gelen yakıcı nağmeli, büyüleyici bakışlı, güleç yüzlü bir gencin sevdasına şaşır kalmıştır. İşte ilk aşk heyecanını o zaman hissetmiştir ve hâlâ da hissetmektedir. Delikanlı, genç kızın ailesini soruşturup ahlaken istediği kıstaslara uygun olduğuna ikna olmuştur ancak cesareti yoktur. Lakin vapurdaki tesadüf onu cesaretlendirir. Sonunda karşılıklı hisleri bu iki genci buluşturur ve bir sene sonra düğünleri yapılır ve mutlu bir yuva kurarlar. Hikâyede herhangi bir entrika unsuru bulunmaz ya da fevkalade bir olayın, durumun anlatımı söz konusu değildir. Alelade bir aşk evliliği hikâyesidir. Gençlerin kavuşmaları önünde herhangi bir engel de yoktur. Hikâye, anlatıcının aşk ve gençlik konularında vermek istediği dersler için sadece bir vesiledir. Zamanın on dokuzuncu yüzyıl İstanbul’u olduğu anlaşılmakta, hikâye dönemin şehirli insanların yaşantıları hakkında bilgi vermektedir. Özellikle gençlerin nasıl birbirlerini görüp evliliğe hangi yollardan geçerek yürüdüklerini belgelemekten ziyade hikâyenin bir ehemmiyeti yoktur.

ç. “İbtidâ”

Servet-i Fünûn dergisinin 239. sayısında 28 Eylül 1311’de [10 Ekim 1895] 78-80. sayfalar arasında yayımlanmıştır. Hikâye şöyle başlar: “Genç henüz yirmi yaşında! Gird-bâd-ı hayâtın, te’sîrât-ı rûhâniyenin, merâret-i vicdânın ne demek olduğundan bî-haber. Hutûtât-ı nefsâniyyesine şiddetle me’lûf! Hevâ ve hevesine mağlûb! Nerede bir bezm-i safâ görse koşar. Nerede bir âhenk, tarab işitse iştirâk eder. Nerede bir meclîs-i mestâne duysa şitâbân olur; fakat içmez” (Akır H. R., 1311d, s. 78). Eğlenmeyi seven bu genç aynı zamanda çok da şakacıdır. Anlatıcıya göre çağın gençleri gibi hayattaki tek istediği eğlenmektir. Bir kalemde vazifelidir ancak kaleme sadece haftada iki üç kez gider. Bütün vakitini boş işlerle geçirir. Gezmeyi, dolaşmayı da pek sever öyle ki bir günde yüz mahalleyi dolaşabilir. Her yerde bir tanıdığı, sevdiği vardır. Sosyal ilişkileri de kuvvetlidir. Hayata dair hiçbir şeye kafa yormaz. Geleceğini düşünmez. “Hâli,

ömrü bir âhenk-i âşikâne ile geçiyordu[r]. Yiyor, içiyor, giyiyor[dur]” (Akır H. R., 1311d, s. 78). Eve haftalarca uğramaz, annesini, kardeşlerini merakta bırakır lakin umursamaz. Annesinin ricası, ağlayıp inleyişi onu ancak kısa bir süre eve bağlar sonra o yine bildiğini okur, eski zevk âlemlerine döner. Her akşam ailesi onu saatlerce sofrada bekler fakat nafiye.

Olimpik konumlu açık anlatıcı anlattığı hikâyenin kahramanına okurla birlikte tesis ettiği cephede küplere biner ve araya girip müdahale etmeyi kendisine vazife addeder: “Komşular gencin âkıbetinden korkuyorlardı. İslâhını vâlidesine söylediler. Heyhât! O, nasihat dinleliyordu. Ne demiştik: Hevâ ü hevesine mağlûb! Evet! Kararlaştırdığı bir şey’i icrâdan vaz geçmek, anın için gücdür. Hevesini mutlaka yapmalı. Fenâ da olsa yine yapmalı. Tâli’i müsâid. Muvaffakiyeti ziyâde!” (Akır H. R., 1311d, s. 79). Bir fırsatını bulup anne, sonunda oğlunu sürekli İstanbul’a gitmekten vazgeçirir. Delikanlı bu esnada hayat gairesine düşer. Gerçekleri görmeye başlar. Kaleme düzenli olarak gider. Fakat hiçbir eğlencesi kalmadığı için geçmişin anılarıyla avunmaktan başka çaresi yoktur. Sürekli, eğlencelere katıldığı günlerin anılarını yad eder: “O zaman inhimâk-ı seyyi’âtın ne kadar ârâm-suz, tâkat-fersâ olduğunu hiss etti. Ne işe yarar? Sefâhet, anı bir kere âgûşuna almıştı” (Akır H. R., 1311d, s. 79). Sonunda bu özlemle buhran geçirir. Eski hayatına dönmek istediğini annesine söyler daha da kötüleşmekten korkar ancak annesinin cevabı menfidir. Arkadaşları yaşadığı buhrandan kurtulması için ona rakı içmesini salık vermişlerdir. Dertlerini her ne kadar unutmak istese de içmeye bir türlü cesaret edemez.

Sonunda sebat edemeyip arkadaşlarının da ısrarlarına dayanamaz. Arkadaşlar hep birlikte onu da aralarına alarak “Sepetçi kahvesinin karşısındaki meyhâneye giderler. Kerih bir koku meşâmmını istilâ etti. Safrası o anda kabardı. Burası meyhâne değil, âdetâ bir mezbele-gâh idi. Tavan, yanan lambanın, şişesiz idârelerin dumanlarından simsiyâh olmuş; her köşede kocaman birer örümcek ağı gerilmişti. Zemîn bir karış çamur içinde. Masa yerine gâyet müsta’mel birer gaz sanduku konulmuş! Kanepelik vazîfesini i’fâ eden uzun bir tahtanın üzerine kim bilir ne vakitten beri su yüzü görmediğinden simsiyâh olmuş müte’affin, kerihü’l-manzar bir çuval serilmiş! Şişeler, bardaklar, kadehler kirden görünmüyor! Üç beş ayyâş bir masanın etrâfını ihâtâ etmiş oldukları hâlde muttasıl içiyorlar. Bunlar da o zümre-yi bedmestîye iltihâk etti. Oturdular!” (Akır H. R., 1311d, s. 79). Halil Rüştü’nün özellikle bir kapalı mekân olan meyhaneyi tasviri yeni hikâyeye yakışır evsâftadır. Hikâyecinin, bu hikâyesinde en başarılı mekân tasvirlerinden birini gerçekleştirdiği görülür.

Zamanında en mükellef sofralarda içmemişken şimdi bu pis ve iğrenç yerde delikanlı nasıl içeceğini düşünür hatta içmekten vazgeçecek gibi olur. İç dünyasında sürekli bir gelgit yaşar. Bir taraftan da arkadaşlarına söz verdiği için kendisini sözünü tutmak zorunda hisseder. Özellikle hikâye kişinin yaşadığı kararsızlığı kinestetik bir imaja dönüştürürken hikâyecinin oldukça başarılı olduğu, eylemle psikolojik portreyi birleştirmenin yolunu sonunda bulduğu görülür: “Zorla, tereddütle, halecânla elini kadehe uzattı. Bir lerzîş-i hafî bütün vücûdu nu sarstı. Şiddetli bir soğuga tutulmuş gibi dişleri biri birine uruyordu. Uzanmış olan eli bilâ-ihityâr geriye çekildi” (Akır H. R., 1311d, s. 80). Israr kıyamet kadehi yeniden eline alır ama yine durur, vicdanının sesine karşı gelemmez. Okur artık delikanlının o kadehi içmeyeceğinden tam emin olmuşken beklenmedik şekilde bir anda kadehi kafasına diker. Baş şiddetli bir şekilde dönmeye başlar. İçmeye devam eder. Sonunda sarhoş olur. Anlatıcı hemen araya girer: “İnanır mısınız? Müteæssifdir. İçtiğinden mi? Hayır. O kadar güzel, müşâşa âlemlerde içmeyip de burada, bu pis yerde içtiğinden!” zaten bundan sonra da fırsat buldukça içmeye başlar (Akır H. R., 1311d, s. 80). Anlatıcı hikâyenin sonunda mesajını şöyle verir: “Bu böyledir, hüner bir kere içmemekte! İçildikten sonra arkası alınmaz. Genc, o vakitten beri hayâtını zehirliyor” (Akır H. R., 1311d, s. 80). Anlatıcının okura vermek istediği ders ile hikâye içinde verilen örtük mesajın tutarlılığı tartışılır derecede farklıdır. Sırf eğlenmeyi seviyor diye zorla iş hayatına bu genci sevk eden anne ve komşular ve onları destekleyen anlatıcı, asıl suçlular gibi görünmektedir. Çünkü içki içmeyen bir genç bu zoraki hayatta ayakta kalmak için kıvrandıkça daha çok batağa saplanır. Hiç içmeyecekken içmeye başlar, kendisini içkiye davet edecek arkadaşlarla hiçbir şekilde bir araya gelmeyecekken onlarla vakit geçirmeye başlamak zorunda kalır. Hiçbir zaman semtine uğramayacağı pis bir meyhanede midesi bulanarak biraz da inat uğruna mağlup olur. Ancak annesi için İstanbul’a gitmemesi ve oğlunun eğlenmemesi kazançtır. Onun hisleriyle, düşünceleriyle, zevkleriyle ilgilenmez. Tüm sorumluluğu onun omuzlarına yıkarak övüneceği, komşuların takdir edeceği bir oğlu olması için oğlunu ateşe atar. Hikâyenin asıl mesajı, bu örtük mesajdır: Gençleri kendi hâline bırakın. Ancak anlatıcı bunu doğrudan söyleyebilecek kadar cesur olmadığı için hikâyeci yanılmacalı bir mesajla gerçek mesajın üstünü örtmektedir.

d. “Cevâb”

Hikâye 5 Teşrîn-i evvel 1311 [17 Ekim 1895] tarihinde *Servet-i Fünûn* dergisinin 240. sayısında sayfa 95-96 arasında yayımlanmıştır. Hikâyelerine genelde doğ-

rudan girişlerle başlamayı tercih eden Halil Rüştü, bu hikâyesinde de aynı tekniği kullanmaktadır. Hikâye şöyle başlar: “Su’âlinize cevâbımı istiyorsunuz? İşte büyük müşkil. Çünkü bir kalb-i zahmdârın esrâr-ı muğlakası teşrih edilecektir. Cârîyenizdeki inhitâtın, tefekkürün, tahayyülün mâhiyeti âdi bir münâkaşa ile anlaşılabilir” (Akır H. R., 1311e, s. 95). Hikâyeci bu kez hikâye kahramanının bir genç kız olduğunu en baştan sezdirmeği akıl etmiştir böylece diğer hikâyelerde okurun kafasında oluşan belirsizlik bu hikâyede giderilmiş olur.

Bu girişin ardından aşkın başladığı o ilk ana dönülerek iki kalbin birbirine bağlandığı o ilk karşılaşma anlatılmaya başlanır. “Hiç unutamam. O gün, o sâat, o dakika hâlâ hâtırdadır. Hani birlikte Kağıdhâne’ye, o âb-ı revân zî-safâya, o behişt-i dünyevîye, o sahrâ-yı sevdâ penâha gitmiştik” (Akır H. R., 1311e, s. 95). Yenileşme Dönemi’ndeki ilk hikâye ve romanlardan hatta Divan şiirinden başlayarak dönem okurunun aşına olduğu bu manzara hikâyede bir daha tekrarlanmakta, açık mekânın tasvirinde herhangi bir fevkaladelik bulunmamaktadır. İki sevgili bir kayığa binerler. Biraz açılıp sonra kıyıya yavaşlarlar. Bir ağacın gölgesine çekilirler.

Söz dönüp dolaşır aşka gelir. Genç kız bir âh çekip sessizce ağlamaya başlar. Delikanlı sorusunu yineler hatta cevap almakta ısrarcı olur. Kız sadece: “O! Âh! O!” diyebilir. Delikanlı bu söylediklerinden hiçbir şey anlamaz hatta gülümser. Bu “O”nun anlamını ise bir türlü çözemez. Sevmek ve sevilme gibi duygulara genç kız o zamanlar yabancıdır ancak o an sevdaya düşmüştür. Aşk, heyecanı olduğu kadar ıstırapıyla da beraber gelir. Sürekli onu düşünür. Sevgilisinin hayali bir türlü peşini bırakmaz. Her yerde karşısındadır. Ona kavuşamazsa ölecektir. Onu kaybetmekten çok korkar, onu başkasından hatta kendisinden bile kıskanır.

Bu hikâyesinde Halil Rüştü, yeni bir anlatım tekniğini dener ve ilk defa bir hikâyesinde ben anlatıcı kullanır. Hikâyenin ben anlatıcısı aşkı ilk kez tadan genç kızdır. Hikâyede yazarın, ben anlatıcının sınırlılıklarını aşmanın yollarını aradığı görülür. Ben anlatıcının kullanılmasının zorluklarını fark ederek yerinde müdahalelerle anlatıyı istikametinde tutmayı sağlamaya çalışır fakat bazı noktalarda müphem boşluklar kalmasına engel olamaz. Ben anlatıcı uzun uzun aşkın onu düşürdüğü hâlleri anlatır. Esasında Halil Rüşdü, bu anlatıcı tercihiyle aşk temini anlatmanın daha uygun bir yolunu bulmuş olduğunu düşünmektedir ki âşğın psikolojisini daha da ince ayrıntılarına kadar anlatıcı vasıtasıyla vermeye çabalar. Yalnız gecelerini, korkularını, uykusuzluğunu, rüyalarını ben anlatıcıya bizzat anlattırırken aradan çekilir. Ben anlatıcı, her ne kadar dili sevmekten vazgeçtiğini söylese de nasıl aşkına mağlup olduğunu kendisi anla-

tır. Hikâye kişisi ben anlatıcı, hayalindeki sevgiliye sorular sorup onun yerine cevaplar verir. Onu hayalinde konuşturur. Böylelikle Halil Rüştü, hikâyedeki diyalog eksikliğini gidermenin pratik bir çözümünü bulur. Genç kızın kayıpta buldukları o günü hatırlamasıyla delikanlının dış görünüşü tasvir edilir. Böylece tasvirlerdeki eksiklik de tamamlanmaya çalışılır. Ayrıca anılarına yaptığı seyahatler vesilesiyle genç kızın delikanlıyı daha önceden de tanıdığı anlaşılır. Delikanlı, Beylerbeyi'nde oturdukları dönemden komşularıdır. Halil Rüştü, her hikâyesinde İstanbul'un farklı bir mekânını kullanarak okurlarına taksit taksit bir İstanbul seyahati yaptırır.

Genç kız, komşu oldukları dönemde delikanlıyı her sabah akşam görmektedir. Onun iyi ahlaklı, mazbut bir delikanlı olduğunu duymuştur. Ancak o zamanlar bu gence karşı hiçbir şey hissetmemiştir. Lakin üç sene önce derede karşılaştıkları o gün delikanlıya tutulmuştur ve bu derdi üç senedir çekmektedir. Delikanlı daha sonra binbaşı olur ve genç kız bir daha onu göremez olur. Halil Rüştü hikâyenin sonunda ben anlatıcının anlatıdaki dinleyicisini söylemek gerektiğini nihayet keşfeder ve anlatısal dinleyicinin genç kızın hemşiresi olduğu ortaya çıkar. Genç kız aşk girdabında kıvranmaktan pişman değildir ancak tek bir emeli vardır, onu bir daha görmek. Belirsiz bir sonla hikâyenin bitirilmesi de Halil Rüştü hikâyeciliğinin kat ettiği aşamayı belgeler.

e. "İlk Tebessüm"

Hikâye *Servet-i Fünûn* dergisinin 19 Teşrin-i evvel 1311 [31 Ekim 1895] tarihli 242. sayısında 128. sayfada yayımlanır. "İlk Tebessüm" de bir aşk hikâyesidir. Zaten girişi de konusunu hemen ele verir. Genç, bir güzele âşık olmuştur. "Teffekürâtı, tahayyülâtı, ümîdi hep o nâdire-yi sabâhate münhasır, âmâli, saâdeti, neşvesi hep o perî-yi gün-gün-ı letâfete vâbeste!" (Akır H. R., 1311f, s. 128). Halil Rüştü, bu öyküsünde üçüncü şahıs anlatıcıya geri döner. Hikâyelerinin gözde imajı, masaya dirseğini dayamış hüznü düşünen genç sevdalı yine hikâyeye dâhil olur. Genç, önündeki masaya dirseğini dayayarak başını avucunun içine almış derin derin düşünmektedir. Düşünen adam heykeli imajı yine donuk ve simgeseldir. Put gibi durur. Okur, onun zihnine ancak anlatıcı vasıtasıyla girer. İmajdaki donukluğa zıt bir çalkantılı derya onun iç dünyasında okuru beklemektedir. Hayallerinde bahçeler, bostanlar, yeşillikler içinde evler, uzakta parlayan deniz, adalar, sisler, zulmetler arasında sevgilisi vardır. Hayaldeki manzara tasvirine önem verilerek betimleme bölümü iyice uzatılır. Halil Rüştü'nün bu hikâyede doğa betimlemelerini geliştirmeye uğraştığı görülür.

Hayaldeki sevgili siyahlar içindedir, sanki matem tutar gibidir. Bu duruma bir türlü anlam veremez. Bu adeta kendi kurduğu hayal değildir, başka bir güç hayaline istikamet vermektedir. Henüz aşkını ilan etmemiş, kararını vermemiştir. Tereddütleri vardır. Sadece arada sırada gözleri buluşmaktadır. Gencin ona karşı hisleri onu gördüğünde bir anda yüzünün kızarmasıyla ortaya çıkar ancak karşılık alamadığı için mahzundur.

Gençlerin bedenlerine aşkın yansımalarını tasvir etmeyi çok seven Halil Rüştü, bu hikâyede de bu fırsatı kaçırmaz. Uzun uzun aşkın beden üzerindeki tesirlerini betimler. “Yoruluyordu. Tatlı ümîdlerinin rûhuna verdiği inbisât sâ’i-kasıyla lebrîz-i şetâret idi. Temâyülât-ı nefsâniyesinin nâsiyesine bıraktığı jenk-i buhrân, en âdi bir nazar-ı tecessüse karşı bile mübhem değildi. Buruşuk alnın altında çatılmış olan kaşları, o kaşların zîr-i himâyesine süzülen gözleri mütefekkir, endîşe-nâk, müntazır olduğuna delîl-i kâfi!” (Akır H. R., 1311f, s. 128). Delikanlı, ilk âşık olduğu günden itibaren aşıklık rolünü kabule hazırdır, bir vazife bilinciyle bu rolü üstlenir ve görevini ifa etmeye başlar.

Bütün gece uyumamıştır, neredeyse sabah olmak üzeredir. Tüm geceyi sevdiğini görüp onunla göz göze gelmek arzusuyla yanıp tutuşarak geçirmiştir. Onunla karşılaşamama endişesi ise onu içten içe yer bitirir. Divân şiirinin âşık-ları misali, onun geçeceği yol üzerinde beklemeye koyulur. Sonunda onu taşıyan arabanın sesi işitilir: “Araba yaklaştı. Genç, bir vaz’-ı lâkaydı ile sola döndü. Sol elini, bilâ-ihityâr, çatlama derecelerine gelen kalbinin üzerine koydu. Arabanın hîn-i mürûrunda sağ eliyle dudaklarından koparacağı bûse-yi meveddedi dil-dânesine fırlatacağı[r]” (Akır H. R., 1311f, s. 128). Ancak başaramaz. Sevgiliye öpücük gönderme imajının romantik Batı Edebiyatı tesiriyle edebiyatımıza girdiği açıkça anlaşılmaktadır. Hikâye kahramanının hareketleri büyük, abartılı, simgesel ve özentidir. Öğrenilmiş bir vazifeyi icra etme gayretindedir. Rolünü sergilerken aldığı sufle kesintiye uğramışçasına bir an donup kalır. Heyecandan araba geçerken bayılmıştır. Kendine geldiğinde araba çoktan oradan uzaklaşmıştır bile. Sevgiliden almayı başardığı ilk tebessümün etkisi ise hâlâ sürmektedir. Zafer sarhoşluğuyla iki damla gözyaşı döker. Rolünü böylece başarıyla fakat pek de beklenmedik bir şekilde tamamlar.

Sevgilisinden aldığı ilk tebessümün heyecanı bu kez uykuları kaçar. Hem şimdi daha büyük bir sorunu vardır. Acaba sevgilisinden aldığı tebessüme bayılmadan önce karşılık vermiş midir? Uzun uzun düşünür, bir türlü hatırlayamaz. Sevilme bile aldığı bu tebessüm ömrü boyunca onun hayallerini süsleyecektir. Bir kâğıt alıp aşkını anlatmaya koyulur. Gözlerinden yaşlar boşanır. Yazdığı

mısra, aşkının kıymetli bir meyvesidir. Nasıl halk hikâyelerinde genç delikanlı, gece rüyasında pir dolusu içip âşık olarak sabah uyanıp eline ilk kez sazı aldığında aşkını yanık yanık söylüyorsa, bu delikanlı da aşkını mısralarına döker. Anlatıcı hikâyenin sonunda delikanlının hâlâ sevdiğini söyleyerek herhangi bir mesaj vermeksizin hikâyeyi bitirir. Halil Rüştü'nün ilk hikâyelerindeki mesaj verme kaygısının ortadan kalkmaya başladığı görülür. Bireysel konuların özellikle aşk teminin işlenmesinde yeknesaklığa düşmekten kurtulmak için yazarın sürekli yeni çözümler aradığı aşıkardır.

f. “Tebşîr”

Hikâye *Servet-i Fünûn* dergisinin 23 Teşrîn-i evvel 1311 [4 Kasım 1895] tarihli 247. sayısında 207-208. sayfalar arasında yayımlanır. Tebşîr: “Müjde verme, müjdeleme” anlamındadır (Devellioğlu, 1992, s. 1255). Halil Rüştü'nün başlık tercihleri, her zaman hikâyenin içeriğini okuyucuya haber veren mahiyettedir. Merak uyandırmaz. Hikâye kişilerinin isimlerini vermemek konusunda da ısrarcıdır. Bu hikâyede tabiat tasvirlerini hayallerden kurgusal gerçekliğe taşımaya karar veren Halil Rüştü, ilk defa hikâye kahramanı sevgilileri İstanbul dışına çıkarır. Hikâyedeki tabiat tasvirleri, Abdülhak Hamid etkisinin açık kanıtıdır. Beldeden sahraya açılan Halil Rüştü hikâyesi, yabancı olduğu açık bir mekânda ilk kez kentli olmayan hikâye kahramanlarının aşklarına ev sahipliği yapar.

Hikâyenin girişi şöyledir: “Havâ-yı nesîmî-yi muhabbet içinde perverde olmuştu. Sâfiyet-i kalbine inzimâm eden asûde-gî-yi vicdân, çehre-yi dil-aşûbânesini ibtisâm-ı da'imî içinde bırakmıştı. Enzârı, medîd, sehhar. Tebessümleri, rûh-perver; cezbe-dâr! Ef'âli, harekâtı, etvârı, revşî istiğnâli, şûhâne; aşka perdâzâne, bir bed'î'a-yı cemâlde bulunması lâzım gelen tenâsüb ü letâfet; ihtişâmıyla mevcûd. Pek dilber; fakat, fa'âliyet-i mutallaka, a'zâ-yı sâ'iresiyle berâber ellerini, ayaklarını biraz haddinden ziyâde büyütmüş yalnız bu kadar. Bu kusûr, bir hor-i sahrâviyenin ta'azzuv-ı tab'iyesindedir. Biraz da esmer! Demevî çehresi. Güneşin harâretine dâ'imâ ma'rûz” (Akır H. R., 1311g, s. 207). Genç kızın gerek dış görünüşünün gerekse hâl ve hareketlerinin tasvirinde Abdülhak Hâmid'in *Duhter-i Hindû'daki* Suruciy'den esinlendiği anlaşılmaktadır. Genç kız, yeşil vadide koyunları arasında sürekli sevgilisini düşünür. “Visâl-i Mâsumâne” hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyede de Cupidon'un aşk oklarından bahsedilir. Romantizmin pastoral imajlarının yansımaları hikâyede farklı şekillerde görülür. Şehirdeki âşık gençler birbirinden uzakken doğanın içinde yaşayan âşık gençler istedikleri zaman buluşurlar.

Genç kız sabahları erkenden kalkar, çeşmeden akan suyla yüzünü yıkayıp siyah uzun saçlarını şairane bir şekilde toplayarak koyunlarıyla birlikte yola çıkar. Yolu üzerindeki koruluğa girer. “Orada iki lerze-nâk koldan müteşekkil bir âgûş-ı muhabbet, kendine müntazır. Güneşin ilk şu’â-yı zerrini bu iki âlüfte-yi sevdânın musâfahât-ı âşikânelerini yaldızlar. Sevdânın ulviyyet-i dil-firibânesi, kudsiyet-i hayat-averânesi en belîg-i ma’nîdâr lisânlara tefsîr edilir. Mest-i müdâm-ı aşk oldukları hâlde birisi sürünün arkasından koşar; diğeri, kitâb-ı arzı sürmek için tarlasına koşar” (Akır H. R., 1311g, s. 207). Âşıkların her sabahki bu gizli buluşmaları bir gün sekteye uğrar.

İsmi belirtilmeyen genç kız, her zamanki buluşma yerine gittiğinde onu bulamaz. Önce hasta olduğunu düşünür. Sürünün uzaklaştığını anlayıp hızla sürüye yetişir ancak bir kere kafası karışmış içine kurt düşmüştür. Her zaman oturduğu ağacın altına gidip oturur. Omzunu ağaca dayayıp başını avucunun içine alarak düşünmeye başlar. Enteresan bir şekilde Halil Rüştü, hikâyelerinin malum dayanma nesnesi masayı doğada bulamayacağı için bu sefer nesnenin yapıldığı maddenin kendisini kullanır. Nesnenin insanla ilişkisindeki dayanak olma vazifesini sadece hikâye kahramanlarının psikolojisinin betimlenmesinde simgesel bir vazife icrasıyla sınırlandırmamak gerekir. Şehirde bulunduğu yegâne büyük organik nesneyi dayanak olarak seçmesi yazarın belki de farkında dahi olmaksızın doğaya özlemini dile getirme yöntemidir. Nitekim hikâyelerin yönü de zaman içinde şehirden doğaya kaymaktadır.

Genç kızın çektiği aşk acısı yüzünde kırışıklıklara sebep olur. Halil Rüştü, yine aşk acısının beden üzerindeki tesirlerini uzun uzadıya anlatır. Aşk buhranını bir hastalık olarak tanımlar. Bu hastalık şehirde de köyde de gençleri hedef almaktadır. Akşamı zor eden genç kız sürüye su içirdiği yerde durup iki odundan ibaret köprüden karşıya geçer. Anlatıcı birden bire araya girer: “Fakat, o ne yâ?!. İki damla yaş” (Akır H. R., 1311g, s. 208). Bu esnada arkadan kalın bir ses gelir. İşte tüm gün beklenen gelmektedir. “O kân-ı ümîd, o neşve-yi cân, o ârâm-geh-i sürûr, o masdar-ı saâdet, pak-i tîz-i refâtıyla zâi’atını ikmâl ederek neyyîr-i âmâline kavuşmağa çalışıyordu” (Akır H. R., 1311g, s. 208). Gençlerin kavuşma anında anlatıcı geri çağrılarak anlatma yöntemi yerine gösterme yönteminin kullanılmasına geçilir. Açıklamalar konuşmayla yapılır:

“-Bu neden? Günâhım ne?

-Şey... neye beklemedin? Az kaldı çatlayacaktım.

-Kasabaya gittim de... Acele işim vardı.

-Olsun. Gece yarısı gidilmez. Bilmiyor musun ki seni... seni pek seviyorum.

-Ben de! Ben de!... Hem de o kadar çok ki... Pek çok işte. Ha, masraf görmeğe gittim.

-Ne masrafı?

-Düğün!

-Kimin için?

Cevap vermedi” (Akır H. R., 1311g, s. 208).

Genç kızın sevinçten dili tutulur. Konuyu tam olarak anlamadan bir şey söylemek istemez. Delikanlı, aile büyüklerinin evlenmelerine karar verdiğini ancak karar kesinleşmeden ona söylemeyi uygun görmediğini anlatır. Olumlu cevabı alır almaz düğün için alışveriş yapmak üzere şehre gitmiştir. Halil Rüşdü eski alışkanlıklarına dönerek hikâyenin sonunda anlatıcıyı yine ders mahiyetinde cümleler kurmaya zorlar. Onlar masumiyetlerini korudukları için kavuşabilmişlerdir. Aksi olsa sefalet ve nedametten kurtulamayacaklardır.

g. “Kitâb-ı Aşkta Bir Yaprak”

Hikâye, *Servet-i Fünûn*'un 30 Teşrin-i sâni 1311 [12 Aralık 1895] tarihli 248. sayısında 221-223. sayfalar arasında yer alır. Halil Rüşdü'nün hikâyesi yine aşk üzerinedir. Aşka dair ahkam ile söze başlar anlatıcı: “Sevdâ! Âh; bu hiss-i âteşin!... Sâlib-i huzûr. Tâze kalblere sokulur; ebedî bir heyecân, dâ'imî bir helecân husûle getirir. Tecrübesiz fikirlere girer; hafy bir gird-bâd, mübhem bir periveşâni kavlidir” hem öyle bir yılandır ki “Kâh teessürler, teessüfler, giryeler, vâveylâlar icâdıyla hayât-ı âşikânenin her anını ayrı ayrı zehirler!” (Akır H. R., 1311ğ, s. 221). Aşkı anlatıp ona karşı dikkatli olmak noktasında okurunu uyararak, aşkı düşman olarak gören bir anlatıcı, hikâyenin girişinde beylik cümlelerle görmüş geçirmiş bir ebeveyn misali çocukları mertebesinde gördüğü okurları tembihleyerek söze başlar. Ahmet Mithat Efendi hikâyeciliğinin Halil Rüştü hikâyelerine en çok böyle zamanlarda aksettiği hissedilir.

Halil Rüştü, önceki hikâyelerinde geliştirdiği şablonu burada bir kez daha okuruna sunmadan edemez: “Genc, sevdâzede, enzâr-ı mütefekkirânesini önündeki kâğıdlara nasb etmişti. Mu'lin-i sevdâ olan gözlerinin anlatmak istediği serâ'iri terceme etmek emelinde bulunuyordu. Mütefekkir, endîşe-nâk” (Akır H. R., 1311ğ, s. 222). Aşkının anlaşılmasından korkan genç, bir taraftan da tüm aşkların kayıtlı olduğu aşk kitabına aşkını dâhil etmek ister. Bedeni aşka teslimdir, uykusuzdur. Düşüncelerini şöyle kâğıda dökmeye başlar: “Sevdâda

rûhaniyet, ulviyet, yok mudur? Yok ise ben neye hiss ediyorum? Sevdâ denilen melâlin zebûn helecânıyım. Lakin bu ittirâdsızlık ne oluyor! Her sâniyedeki hissiyâtım arasında nâmütenâhi fark göremiyorum!” (Akır H. R., 1311ğ, s. 222). Ben diliyle uzun uzun aşkını, hayallerinde sevgilisiyle nasıl kavuştuğunu, onun hayalindeki görüntüsünü anlatır. Hayallerinde sevgilinin peşindedir ama o hep kendisinden kaçır. Nihayet sonunda bir buse almayı hak eder. Ben anlatıcıyı yazı vasıtasıyla anlatıya dahil eden yazar, bu kez iki anlatıcıdan beraberce faydalanır. Bu pratik çözüm sayesinde ben anlatısının sınırlılıklarını üçüncü şahıs anlatısının geniş imkanlarıyla aşmayı dener.

Bu uzun yazının ardından üçüncü şahıs anlatıcı tekrar sahneye çıkar ve okura haber verir: “Genc, makâlesine nihâyet verdi; kalbini şişiren hevâ-yı muzik, dudaklarını açarak, sayha-endâz-ı rikkat oldu. Sâ’at üçü i’lân etti” (Akır H. R., 1311ğ, s. 223). Kapalı bir anlatıcı kullanmanın zorluklarını da aşmak için hemen açık bir anlatıcıya döner: “İtimât ediniz bana: Kalb-i sevdâ-penâhın te’sîrât-ı aşîkânesi, fikirde nâmütenâhi tasvirât husûle getirir. Fikrin ma’neviyât ile iştigâli, rûhun dem-beste-yi hayâlât olmasını kâfildir. Rûh, müte’ellim olursa, hissiyât-ı merâret entümâdır. Bu hâlde fikr, sevdâdedede olduğu gibi, ne bir şey’in mâhiyeti ve hakikatini tefsîr edebilir: ne de bir maddenin esâs ve hikmetine vâkıf olur!” (Akır H. R., 1311ğ, s. 222). Bu neticeyle hikâye biter. Herhangi bir olay anlatımı söz konusu değildir. Mekân tasviri yoktur. Hikâye kişinin adı dahi belli değildir. Halil Rüştü’nün tek istediği aşk hakkında konuşmak, fikirlerini okur nezdinde güvenilir kıldığı bir anlatıcıya söyletmek ve biraz da farklı anlatıcı kombinasyonlarını denemektir.

ğ. “Hodperest!”

21 Kanûn-ı evvel 1311 [2 Ocak 1896] tarihli *Servet-i Fünûn* dergisinin 251. sayısında 271-272. sayfalar arasında yer alan hikâyenin konusu yine aşktır ancak bu kez başlıktan konuyu tahmin etmek pek de mümkün olmaz. Aşkta gurur var mıdır? Halil Rüştü aslında bu soruya hikâyesiyle cevap aramaktadır. Kibirli, gurur hastası olarak hikâyenin girişinde nitelendirilen hikâye kahramanını okur merak etsin ister. “Bahâr-ı ömrünün en revnâklı, en letâfetli bir zamanında bulunuyordu. Sevdâ, o tâze ruhları okşayan hevâ-yı ibtilâ” onu da sarmıştır (Akır H. R., 1311h, s. 271). Anlatıcı gençlik ve aşk arasındaki ilişkiyi bir daha, önceki hikâyelerindekine benzer şekilde dile getirir: “Sevdâ! Şebâb!... Bu iki kelime arasında ne kadar ziyâde râbita vardır. İki rûh-ı mümtezicinin, iki kalb-i müttehedin, iki hiss-i müttekâlibin netîce-yi müheyyicesi hafî bir heyecân,

şiddetli bir darabândır. Nazar, bir koruluğun kesîf sâyesi arasından süzülür, mütehavvic bir denizin âfâk-ı zalâmına doğru teveccüh eder. Bir hayâl, lemha-yı basarı titretir. Fikir, edvâr-ı mâziyenin dimâğa hak ettiği hâtırayı bir anda dolaşır. Rûhun içinde bir sadâ, mersiye hân-ı teessür olur. Âh!” (Akır H. R., 1311h, s. 271). İşte böyle bir anda, anlatıcıya göre akli, fikri, ruhu aşkla dolmuşken âşığın gururunu hiçe sayması gerekir. Anlaşılan odur ki ona muhalif, gurursuz aşk olmaz diyen bir âşık hikâye kahramanı vardır. Onun aşk kitabının genel kaide-lerine uymayan bu hareketinin anlatsal karşılığı ne olacaktır?

Hikâyenin kahramanı bahçeye çıkmıştır. Güzelliği çiçeklerle yarışan bir genç kızdır. Sabah akşam güllerini ziyaret eder. Her sabahki alışkanlığı üzere güllerinin yanına gittiğinde bir zarf görür. “Hayretle almış; tereddütle açmış, hırsla okumuştur. Mahcûbiyet perîsi penbe kanadlarıyla cemâl-i gülgûnunu okşamıştı! Bu kâğıd, bir muhabbetnâme idi. Aşkın şiddetli sözlerini, gözyaşlarıyla perverde edilmiş istirhâmlarını ihtivâ ediyordu. Bir kalb-i cerîha-dârın enîn-i âşikânesini, bir âşkın ibtilâ-yı ma’sûmânesini, bir ibtilânın tahayyülât-ı nevâ-zîşkârânesini i’tirâf ile kendisine vakf-ı hayât edildiğini mübeşşirdi!” (Akır H. R., 1311h, s. 271). Okudukları onu heyecanlandırmış, genç kızın kafasını karıştırmıştı. “Kâğıdı büyük bir dikkât ile avuclarının arasında saklamıştı. Etrâfına nîgeh-endâz-ı dikkât olarak o yâdigâr-ı muhabbeti kalb-gâhının üzerine ko-muş, korka korka odasına çekilmişti. Hırz-ı cân ile kendisine itirâf-ı muhabbet eden satırları okuduğu vakit vücûdunda hafif bir lertzî hiss eylemişti” (Akır H. R., 1311h, s. 271). Bu hislerle elindeki kâğıtla koltuğa gömülüp hayallere dalmıştı.

En önemli soru muhabbetnamenin kimden geldiğiydi. “Bulmuştu. Bir sabâh güllerinden demet tanzîmiyle meşgûl iken pancurun yarım açılmış kanadından bir çehre görünmüştü. Görmüştü. O çehrede tecellî-sâz-ı sevda olan ma’nîdâr bir tebessüm, kalbinde hafî bir hiss-i muhabbet uyandırmıştı. Kopardığı gülleri, bir mecbûriyet-i nâ-ma’lûme ile fırlatmış, küçücük bir nidâ-yı hayret fırlatarak odasına kaçmıştı. Üç gün sonra o çehre sâhibinin ismini öğrenmişti. Bir sene sonra da o vücûd-ı muhabbet-âlûdun itirâflarını, feryâdlarını okumuştur. O zaman hissiyatında hafî bir heyecân hiss etmiş, ıztırâbât-ı kalbiyesiyle müteessir olmuştu. Bunların mâhiyetini düşündü. Uykularını terk etti” (Akır H. R., 1311h, s. 271). Artık o da aşk tuzağına düşmüştü. Âşıklık hâlleri onda da tezahür etmeye başlamıştı. Bu genci sevdiğini anlamış fakat kibinden onu sevdiğini bir türlü kendisine bile itiraf edememişti.

Ařka dūřen genç kız artık çevresindekilerden eskisi gibi keyif alamaz. Gllerinden demetler yapamaz. Neřesi kaçar, glmseyan yüzü solar. Her řey, kendisine o delikanlıyı hatırlatmaktır. Bir kelebeğin uçuşu, gller, dalgalar, sandal, yelkenli, kuşlar, nağmeler sevda buhranını arttırır. Tüm bu sayılan unsurlar daha sonra Servet-i Fünûn şiirinin önemli imajları arasına da girecektir. Odasında yalnız kaldığında durmadan ağlar. Kendisi bu kadar güzel ve latifken aşkını itirafa neden tenezzül etsin, diye düşünür. O da seviyordur fakat aşık olduğunu kabul etmesi, itiraf etmesi mümkün değildir.

Açık anlatıcı bu noktada da araya girip fikrini söyleyerek hikâyeyi istediği yöne doğru çevirir: “Tecrübesiz. Pek genç! Güzel düşünemiyor. Hissiyt-ı nazarında bir bzie-yi izdivc, indinde pek ehemmiyetsiz! Hayât-ı ictim’iye nedir?” (Akır H. R., 1311h, s. 272). Anlatıcı, kendisini dünyanın merkezinde görmekle itham ettiği hikâye kahramanını evlenmenin bir gereklilik olduğunu kabul etmemekle, düzeni bozmakla suçlar. Genç kıza annesi delikanlının evlilik teklifi hakkında ne düşündüğünü sorduğunda genç kız, istemediğini söyler. Ancak anlatıcı utanmış ya da çekinmiş olabileceğini düşünmeksizin ona yüklenir. Kızının huyunu bilen validesi, evliliğin arada muhabbet olması koşuluyla gerekli ve güzel olduğunu söylemesi üzerine kız sarsılır. Ancak yine de evet diyemez. Annesi de kızının o genci sevdiğinin farkındadır. Acı çektiğini bilmektedir. Neden bu durumu karşı tarafa bildirmediği anlaşılmaz. İki gencin mutlu olmasına aracı olmak, çeşitli yollar denemek yerine kızının aşkından eriyip bitmesini seyreder. Mevsim bahardan göze döner. Onun içindeki bu gelgitler, kararsızlığı bedenine de yansır. Güzelliğini alıp götürür. Artık kütüphanesinden aldığı kitaplara dahi bakmak istemez. Hiç hâli yoktur. Sürekli yıkılır. Sonunda katlandığı acıya dayanamayacak hâle geldiğinde annesinden yardım ister.

Anlatıcı, mutlu bir sonu hikâye kahramanına reva görmez. Onu cezalandırmakta kararlıdır. Hikâye, anlatıcının şu cümleleriyle nihayet bulur: “Bu kabahat kime rci? O, istememiş, istiğn göstermemiş, muvfakat etmemişti. şimdi giryeriz-i nedmet olmakta ne f’ide var” (Akır H. R., 1311h, s. 272). Oysa aradan yirmi sene geçtikten sonra aşkını bir türlü itiraf edemeyen Feride’ye Reşat Nuri Güntekin *alıkuşu*’nda çok daha ılımlı yaklaşacak, tüm atlattığı badireler ardından onun aşkını kendisinin itiraf etmeyeceğini bildiği için ölen kocasının mektubuyla aşkını Kamuran’a duyuracak ve her türlü zorluğun üstesinden gelerek roman kahramanını sevdiğine kavuşturacak lakin onun onuruna da dokunmayacaktır.

h. “İlk Sevgi”

Hikâye, 19 Kanûn-ı sâni 1311 [31 Ocak 1896] tarihinde *Servet-i Fünûn* dergisinin 255. sayısında 331-332. sayfalarda yer alır. Bu, Halil Rüştü'nün dergideki son hikâyesidir. Hikâyenin girişinde, yazarın çoğu zaman kullandığı teknik üzere anlatıcı aşkın kutsallığı üzerine birkaç kelam eder. Bir meddah gibi okurunu anlatacağı konuya aşına kılar. Ona göre aşk tasvir edilemez, açıklanamaz, anlamını vermeye ciltler dolusu ansiklopedi yetmez öyleyse örnek bir hikâye üzerinden anlatılmalıdır.

Halil Rüştü, “Cevâb” hikâyesinde başladığı doğa betimlemelerini bir girizgâh olarak bu hikâyesinde de kullanır. Ancak bu hikâyede enteresan bir şekilde aşk tarifiyle ardından gelen tabiat tasvirleri Divan şiirindeki kasidelerin nesip bölümlerini doğrudan hatırlatır şekilde en başta verilir. Daha önceki hikâye girişlerinde aşk tarifinden sonra hikâyenin anlatılmasına başlanır arada tabiat tasvirleri verilir bu sefer ise tabiat tasvirleri daha yukarıya çıkarılarak yeri değiştirilir. Bilindiği gibi “nesib”: “Kasîdenin başlangıcında bulunan tasvîr kısmıdır. Bu bölümde sevgili ve sevgiden bahsedilir. Bir nevî gazel havası sezilir”, “[k]asîdenin giriş bölümü, tabiat güzelliklerinden bahsediyorsa teşbîb adını alır” (Pala, 1999, s. 314, 393). Halil Rüşdü, tüm denemeleri ardından klasik şiirin anlatım sıralamasına böylece rücu etmiş olur.

Hikâyede aşkla ilgili güzellemler ardından baharda orman, kuşlar, dere tasvirleri yapılır. Ardından genelde olduğu gibi gençlik üzerine hasbihâl edilip sonra bahar ile gençlik arasında ilişki kurulur. Yeniden bahar tasvirlerine dönülüp bu kez de bahar ile aşk arasında ilişki kurulur. ‘Gözler, kalbin aynasıdır’; ‘giryeye ruhun dışavurumudur’; ‘tebessüm aşkın somutlaşmasıdır’; ‘sevda mukaddes bir kuvvettir’; ‘gençlik ömrün baharıdır’; delikanlı ve genç kız baharda neler hisseder; ‘muhabbet ruhun gıdasıdır’ konulu müstakil bölümler bir gazelde alt alta sıralanan beyitleri hatırlatır şekilde art arda sıralanır. Nihayet hikâye kısmına geçildiğinde, birbirini seven bir genç kız ile delikanlı ile okur karşılaşır.

Sürekli birbirlerini düşünen, birbirlerini gördüklerinde titremeye başlayan iki genç arzularına mağlup olarak sararıp solmaya başlarlar. Sonunda genç dayanamayıp sevgilisini bağrına basar ve günahlarının affını dilerler. Ancak vuslat kısa sürer. Beklenmedik şekilde genç kız ölür.

Gökyüzünün ağırlaştığı bir gündür. Gencin kalbinde onulmaz bir yara açılır. Feryat ederek sokağa fırlar. “Genc, mâtemgâh-ı felâket-i karininde bir müddet vahdet-güzîn-i hicrân oldu. Zevâlpezîr olan sükûfe-yi emelinin meşâmmında kalan râyiha-yı mestânesiyle dakikalarını hüznler, endişeler, giryeler içinde

geçirdi. Nihâyet yine te'ehhül etti mecbûriyet-i kat'îye, hayâtına istikbâline bir şerike-yi hâl-i aşına teşerrübün ederek ömrüne âhenk-i intizâm verdi” (Akır H. R., 1311, s. 332). Tüm o aşk unutulmuş, ölen sevgilinin iki gün yası tutulmuş sonra hayat kendi yolunda akmaya başlamıştır. Divan şiiri ve Romantizm tesirinin hercümerç olduğu hikâyede beklenen son, sevgilisinin acısını yaşadktan sonra adamın bir daha kendisine gelememesi ve hayatının sonuna kadar onun hayaliyle bir meczup gibi yaşamasıdır. Halil Rüştü ise beklenmedik şekilde hikâyeye kahramanını Realizmin sınırlarına çeker. Hakikatle onu yüzleştirip, önceki hikâyelerinden farklı olarak onu hakikat karşısında mağlup olmaktan kurtarır.

Delikanlının zamanla saçları ağarır, yüzü buruşur. Çocukları onun için iftihar vesilesi olurlar. Eşinin sevgisi ve sadakati ona saadet yolunu açar. Hayatından mutlu olduğu anlaşılır. Anlatıcı araya girerek: “Bilmem ne sır ü hikmettir? Her dürlü saâdete, şerefe, bahtiyarlığa nâ'il olmuş olduğu hâlde hissiyatında heyecân vardı. Muhabbete dâ'ir olan bir sohbet, ilk hissiyât-ı âşıkânesini uyardırıyor, kitâb-ı mâzînin bir an kapanamayan âteşin sahîfeleri, dâ'imâ nazar-ı intibâhına çarpıyordu” (Akır H. R., 1311, s. 332). İlk aşkını her hatırladığında dudaklarında buruk bir tebessüm peyda olur. Anlatıcı hikâyeyi şöyle tamamlar: “Aman ya Rabbi! O! ... Hep o...! Her zaman o!... İtimâd ediniz bana: İlk muhabbetin hâsıl ettiği heyecân-ı sevdâ, bir şeile kâbil zevâl değildir” (Akır H. R., 1311, s. 332). Özetle mâşuku değil, aşkın heyecanını özlemekte ancak hayatını da devam ettirmektedir.

Halil Rüştü belki de farkında bile olmaksızın melankolik aşk edebiyatını kendi içinde dönüştürür. Hikâyelerinde anlatıcının söyledikleri vasıtasıyla gittikçe öne çıkan aşka muhalif tavır, bu hikâyede somutlaşarak kurguya hâkim olur. Hem de aşk şiirinin klasik kalıplarını en bariz şekilde kullandığı bir hikâyede bunu yapar. Tevfik Fikret derginin başına geçmeseydi ya da Halil Rüştü'nün hikâyeleri dergiden dışlanmasaydı, bu raddeden sonra hikâyeci nasıl hikâyeler yazabilirdi diye düşünmemek kabil değildir. Tabii yazarın *Servet-i Fünûn* dergisinden sonra kaleme aldığı hikâyelerinin incelenmesi suretiyle hikâyeciliğinin gelişim seyrini takip etmek mümkündür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Halil Rüştü'nün *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlanan on adet telif hikâyesi beraberce ele alındığında hikâyecinin Ara Nesil'in yenilikçi kanadından olduğunu söylemek mümkündür. Hikâyelerinde Ahmet Mithat Efendi'nin sık sık araya giren açık anlatıcılarını hatırlatır mahiyette kimi zaman ama çok daha sınırlı ol-

mak kaydıyla açık anlatıcıların söze karıştığı görülmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid Tarhan'ın hikâyeler üzerindeki etkisi de aşıkardır. Romantizmin tesirleri hikâyelerde açıkça görülmektedir. Ara Nesil şair ve yazarlarının teveccüh gösterdiği bireysel konular ve aşk temi, Halil Rüştü'nün de gözdesidir. Hayal-hakikat tezadı, hayale sığınma iştiyakı, aşk buhranı Ara Nesil hikâyecilerinininkine benzer şekilde hikâyelerde öne çıkan unsurlardır. Âşık ve bedbaht şairler, onun da hikâyelerini kuşatır. Aşk acısı, bu hikâyelerde dünyanın en büyük azabıdır.

Halil Rüştü'nün en sık kullandığı anlatıcı tipi üçüncü şahıs olimpik konumlu anlatıcıdır. “Bir Günlük Hatıram” hikâyesinde bir hikâye kişisi olarak güvenilmez bir gözlemci anlatıcı, “Cevâb” hikâyesinde ben anlatıcı, “Kitâb-ı Aşkta Bir Yaprak” hikâyesinde ben anlatıcıyla birlikte üçüncü şahıs olimpik konumlu anlatıcıyı kullanır. Anlatıcı konusunda sürekli yeni denemeler yaparken temanın sabit kalması, yazarın işine gelir. Ben anlatıcıyı tek başına kullanmanın zorluğunu anlaması ben ve üçüncü şahıs anlatıcılarını beraberce kullanmaya onu zorlar. Anlatının istikametini istediği gibi belirleyemeyeceğini sezinlediğinde hemen açık anlatıcıyı devreye sokarak gidişatı zapturapt altına almaya gayret eder. Enteresan bir şekilde anlatıcılar temaya, hikâye kişilerine muhaliftir. Hikâye kişilerini, onların yaşantılarını, hâl ve hareketlerini eleştirirler. Aşkı anlatan anlatıcılar açıkça aşka inanmazlar. Yazarın zoruyla aşkı anlatmak zorunda bırakılmaktan mustarıptirler.

Hikâyelerde genel olarak vakalar basittir ya da ortada hiçbir vaka yoktur, sadece bir durumun anlatılması söz konusudur. İçkinin zararını anlatan iki hikâye dışında tüm hikâyeler aşk hakkındadır. Âşıkların hepsi henüz hayatının baharındadır. Halil Rüştü, âşıkların hâllerini betimlemekten zevk alır. Sütunlar boyunca aşkın genç bedenlerde nasıl izler bıraktığını, onları nasıl etkilediğini anlatır. Hikâye kişilerinin çoğunlukla isimleri verilmez. Kişiliklerinin ise sadece bir fevkalade unsuru ele alınır. Bu unsur da zaten hikâyenin doğmasına sebep olmaktadır. Psikolojik portreler oluşturmaya hevesli yazar, portreleri her âşık hikâye kişisi için benzeri şekilde kurgular. Derinlemesine tahliller ancak içkinin menfi yönlerinin ortaya konularak eleştirildiği iki hikâyede başarılı bir biçimde yapılabilir. Hikâyelerin mutlu sonla bitmesi nadir bir durumdur. Belirsiz bir şekilde âşığı, aşk içinde bırakarak hikâyeyi bitirmek de yazarın çözümlerinden biridir. Ancak çoğunlukla Ahmet Mithat Efendi'nin didaktik üslubunun tezahürü addedilebilecek ders mahiyetinde bir cümle verilerek hikâyenin bitirilmesi yöntemi tercih edilir.

Mekân tasvirleri ilk hikâyelerde çok sınırlıdır. Hikâyelerin çoğu İstanbul'da geçer. Yazar İstanbul'un farklı semtlerine okurlarını götürür. "Bir Günlük Hâtıram" ve "İbtidâ" hikâyelerinde âşık şairin evi ve meyhane betimlemelerinde psikoloji ile mekân arasında kurulan ilişki çağı için başarılı addedilebilecek örneklerdir. İlk hikâyelerinde doğa tasvirlerinden kaçındığı görülen Halil Rüştü, "İlk Tebessüm" hikâyesinde hayalde de olsa tabiat betimlemesini dener. Romantizmin tesiriyle roman ve hikâyelerde görülen pastoral imajları kullanmaya böylelikle başlar. Hikâyesini beldeden sahraya taşır. Hemen sonraki hikâyesi "Tebşîr"de doğa tasvirlerini kurgusal gerçeklikte dener. Bu kez şehir insanı yerine köy insanını doğa içinde yakalamaya çalışır. Nabizade Nazım'ın *Karabibik*'i ile karşılaştırıldığında oldukça sığ ve gerçekçilikten uzak bu betimlemelerde asıl Abdülhak Hamid'in *Duhter-i Hindû*'sunun izini aramak lazım gelir.

Zaman çoğu hikâyede belirsizdir, sadece saat verilir ya da geçen mevsimlerden veya senelerden bahsedilir. Hikâyelerdeki yaşam tarzı, giyim-kuşam, vesait, eğlence şekilleri göz önünde bulundurularak bazı hikâyelerin on dokuzuncu yüzyıl İstanbul'unda geçtiğini söylemek mümkün olsa da bazılarında özellikle masalsı bir hava yaratılmak istendiği için zaman gizlenmektedir.

Halil Rüştü hikâyelerinin diyalogları oldukça kuru ve basittir. Yazar kahramanlarını konuşturmak noktasında başarısızdır. Konuşmalarda sade bir dil kullanmayı tercih eder. Bahar, tabiat tasvirleri ve aşk hasbihâllerindeyse daha süslü ve ağır bir dili, ikili hatta üçlü terkipleri kullanmayı yeğler. Ünlemlere sık sık başvurur. Kişilerin kendi buldukları çevreye ya da mensup oldukları mesleğe uygun şekilde konuşturulmasına birkaç hikâyede çalışılsa da hâkim olan İstanbul Türkçesidir. Birkaç yerde yazarın mensup olduğu ağzın özelliğini gizlemeyerek kullandığı da görülür. İfadelerinde şairane bir üslubu yakalamaya çalışsa da bunda başarısız olur. Secileri çok sever ve sık sık kullanır.

Genel olarak bakıldığında Halil Rüştü'nün *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlanan on hikâyesinden hareketle yazarın orta halli bir Ara Nesil hikâyecisi olduğunu, anlatsal denemeler yaparak hikâyeciliğini geliştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Rezaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid'in hikâyelerindeki tesiri göz önünde bulundurulacak olursa Ara Nesil'in yenilikçi kanadına mensup olduğu anlaşılır. Hikâyelerdeki şiirlerinden hareketle şairliği üzerine çıkarımlarda bulunmak zor olsa da bu örneklerden yola çıkarak başarılı bir şair olduğunu söylemek güçtür. Verdiği çok sayıda hikâye türündeki eserle Ara Nesil hikâyecileri arasında mutlaka ismi zikredilmesi gereken bir yazardır.

Bugüne kadar hakkında bir çalışma yapılmamış olması biraz da adının müstear olarak algılanması sebebiyledir. Bu kitap bölümü gelecekte yapılacak çalışmalara bir girizgâh olma gayretindedir.

KAYNAKLAR

- 1877-1878 Osmanlı-Rus seferinde Osmanlı kumandanları.* (1913). (H. R. Akır, Çev.) İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.
- Akır, H. (2017). *1877-1878 Osmanlı-Rus seferinde Osmanlı Kumandanları (eski ve yeni harflerle).* (E. Gör, Dü.) DBY.
- Akır, H. R. (1311ı, Kânun-ı sâni 19). İlk sevgi. *Servet-i Fünûn*(255), 331-332.
- Akır, H. R. (1311a, Temmuz 13). Bir günlük hâtıram [I]. *Servet-i Fünûn*, 5(228), 317-320.
- Akır, H. R. (1311ç). Visâl-i ma'sûmâne. *Servet-i Fünûn*, 47-48.
- Akır, H. R. (1311b, Temmuz 20). Bir günlük hâtıram [II]. (229), 335-336.
- Akır, H. R. (1311c, Ağustos 3). Leyl-i ıztırâb. *Servet-i Fünûn* (231), 367-368.
- Akır, H. R. (1311d, Eylül 28). İbtidâ. *Servet-i Fünûn* (239), 78-80.
- Akır, H. R. (1311e, Teşrin-i evvel 5). Cevâb. *Servet-i Fünûn*, 95-96.
- Akır, H. R. (1311f, Teşrin-i evvel 19). İlk tebessüm. *Servet-i Fünûn* (242), 128.
- Akır, H. R. (1311g, Teşin-i sâni 23). Tebşir. *Servet-i Fünûn*, 207-208.
- Akır, H. R. (1311h, Kanûn-ı Evvel 21). Hodperest! *Servet-i Fünûn* (251), 271-272.
- Akır, H. R. (1311ğ, Teşrin-i sâni 30). Kitâb-ı aşktan bir yaprak. *Servet-i Fünûn* (248), 221-223.
- Akır, H. R. (1890a). *Zavallı avcı.* İstanbul: Kitabcı Avadis.
- Akır, H. R. (1890b). *Eyvah, yahut, talihsiz bir kız.* İstanbul: Kitapçı Avadis.
- Akır, H. R. (1892). *Müftehem pederin müftehem oğlu.* İstanbul: Avadis Kütüphanesi.
- Akır, H. R. (1894a). *Fransızca kıraat muallimi.* İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası.
- Akır, H. R. (1894b). *Veda-i müebbed.* İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası.
- Akır, H. R. (1895). *Terânelerim.* İstanbul: Hadika-ı Marifet.
- Akır, H. R. (1896). *Fransızca usul-i talimi.* İstanbul: Artin Asaduryan Malumât Matbaası.
- Akır, H. R. (1898). *Müteverrim.* İstanbul: Kitabcı Mihran.
- Akır, H. R. (1901, Mayıs 9). Te'mmül-i hakikat. *Musavver Fen ve Edeb Mecmuası* (87), 137-138.
- Akır, H. R. (1908). *10 Temmuz 1324.* Bursa: Matbaa-i Amiri.
- Akır, H. R. (1909). *Çocuk terbiyesine mahsus kan'un-ı esâsi.* İstanbul: Matbaa-i Hayriye.
- Akır, H. R. (1911). *Yangına karşı ne yaparız ve nefsimizi, canımızı, nasıl muhafaza ederiz.* İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.
- Akır, H. R. (1915). *Tetebbuâtım ve müstahzâratım.* İstanbul: Ahter Matbaası.
- Andı, K. (1997). *Servet-i Fünûn mecmuasının sistematik indeksi [yayımlanmamış yüksek lisans tezi].* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

- Andı, K. (2006). Servet-i Fünûn mecmuası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 533-544.
- Baytımur, N. M. (2018). *Arafta kalan bir nesilde bilinçlenmesini gerçekleştiren bir edebi tür - ara nesil'de hikaye*. İstanbul: Gece Akademi.
- Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Proje Ekibi. (t.y.). *Yazar arşivi: Halil Rüşdü*. (Z. Uysal, Editör) 18.08. 2022 tarihinde Servet-i Fünûn: <http://www.servetifunundergisi.com/author/halil-rustu/> adresinden alındı
- Çelik, S. (2018). *Servet gazetesi (1-100. sayılar) inceleme ve seçilmiş metinler [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Çetindaş, D. (2006). *Popüler tarihî romanlar ve M. Turhan Tan [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Kayseri : Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Develioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (10 b.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gariper, C. (2020). Geçiş dönemi: ara nesil. R. Korkmaz (Dü.) içinde, *Yeni Türk Edebiyatı el kitabı 1839-2000* (13 b., s. Ankara). Ankara: Grafiker.
- Kılıç, A., & Gürbüz, H. (2019). Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyata dair bazı dikkatleri ve eleştirileri. *ESBDER*, 12(2), 223-245.
- Kaplan, M. (2007). *Tevfik Fikret: devir-şahsiyet-eser* (10 b.). İstanbul: Dergâh.
- Keleş, R. E. (1999). *Mektep dergisi'nin incelenmesi batı edebiyatından tercümeleler 1891-1898 [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. İstanbul: Marmara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Koçbay, O. (t.y.). *Samakovlu Halil Salim Bey'in hatıralarında Burdur*. 16.08.2022 tarihinde Academia: https://www.academia.edu/26398715/samakovlu_halil_salim_beyin_hatıralarında_burdur adresinden ulaşılmıştır.
- Kolcu, A. (2004). *Musavver Fen ve Edeb Mecmuası (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçme Metinler) [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Meydan, E. (2014). *Tasvir-i Efkâr Gazetesi Üzerine Bir inceleme (1-451. Sayılar) [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Nizamoğlu, Y. (2011, Güz). 10 Temmuz İnkılabının birinci yıldönümünde Neyyir-i Hakikat gazetesinin yayınladığı mecmua üzerine. *OTAM* (30), 99-126. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000581
- OCLC WorldCat Identities. (t.y.). *Akır, Halil Rüştü*. OCLC WorldCat Identities: 15.08.2022 tarihinde <https://worldcat.org/identities/lccn-nr99009056/> adresinden ulaşılmıştır
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma devri Türk Edebiyatı: fikirler, türler, topluluklar, temalar*. İstanbul: Dergâh.

- Özen, O. (2017). *Artin Asaduryan'ın hayatı ve basın faaliyetleri (1853-?) [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü* (5 b.). Ankara: Ötügen Yayınları.
- Servet. (1898, Eylül 2). Mekteb-i mezkûr... *Servet* (82).
- Sincer, M. K. (2021). osmanlılarda seyahatnâme kültürü ve antalyalı halil salim'in adadolu ve rumeli'ye bir küçük seyâhat yâhud her yerde terakkî isimli risalesi üzerine bir değerlendirme. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10 (1), 107-132.
- Tanpınar, A. H. (1997). *19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi* (8 b.). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tümer, C. Ş. (2003). "Mektep" dergisi ve hakkında yapılan çalışmalara dair bazı dikkatler. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (21), 323-338.
- Türk Tarih Kurumu. (t.y.). *Tarih çevirme kılavuzu*. 10.08.2022 tarihinde: <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden ulaşılmıştır
- Tuna, S. (2021). *Musavver Terakki (beşinci sene) inceleme-tahlili dizin-seçilmiş metinler [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Us, H. T. (2019). Elli yıl. <https://bik.gov.tr/wp-content/uploads/yayinlar/50-yil.pdf>. (Ö. F. Doğan, Dü.) İstanbul.
- Yıldız, G. (2017). İstanbul'da bir Acem matbaası: kitapçı Tahir ve Ahter. *Osmanlı Araştırmaları* (50), 175-218. <https://doi.org/10.18589/oa.591632>
- Yalçın, M. (Dü.). (2010). *Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi* (3 b., Cilt 2). İstanbul: YKY.
- Yaman, H. S. (2004). *eski harfli dergilerden "Çocuklara Mahsus Gazete" tahlili fihrist-inceleme-metin [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.